COMMUNIO

NEMZETKÖZI KATOLIKUS FOLYÓIRAT

Egyház és fiatalság

Peter HENRICI
- Az Egyház fiatalsága

Margarete LÉNA
- Kelj fel és járj!

Andreas PUTTMANN
- A fiatalok értékítéletei

Thomas BINETTO
- Ifjúsági világtalálkozók

Ron AUSTIN
- Hollywood és az ifjúság

Leo SCHEFFCZYK
- Az Egyház mint Jézus Krisztust jelképező teljes szentség

1996. **Nagyboldogasszony**

COMMUNIO
nemzetközi katolikus folyóirat

Kiadja:
a Communio Alapítvány
Budapest

Felelős kiadó:
Bolberitz Pál

Szerkesztőbizottság:
Pápai Lajos, Ternyák Csaba
Bolberitz Pál, Fila Béla, Győrffy Andrea,
Jelenits István, Kereszty Rókus, Kunszt György, Maróth Miklós,
Nemeshegyi Péter, Roska Tamás, Rózsa Huba, Tímár Ágnes

Főszerkesztő:
Gál Ferenc

Főmunkatárs:
Erdő Péter

Felelős szerkesztő:
Török József

ISSN 1217–2456

Nyomda:
Agapé Kft.
Ferences Nyomda és Könyvkiadó
Szeged, Mátyás tér 26.

A fiatalság szó egyszerre jelentheti a fiatalok összességét és valami vagy valaki korának viszonylag csekély voltát. Az Egyháznak van fiatalsága, azaz évei számát nézve fiatal keresztények sokasága; ugyanakkor az Egyház mindig megőrzi saját fiatalságát, vagyis az idő – bár két évezred óta az Egyház ugyanaz – nem fog ki rajta.

A választ, hogy miért van így, Irenaeus egyik mondata akkor fogalmazta meg, amikor az Egyház még csak másfélszázados múltra tekintett vissza. „A kincs maga mindig fiatal és megtartja fiatalon az edényt is". Az Egyház, az edény tehát tartalma, kincsei miatt maradt mindig fiatal s ezért képes bármely kor fiatalságával szót érteni.

A jelenlegi társadalom manipulátorai szeretnék egymás ellen kijátszani az Egyházat és a fiatalságot, vagyis a fiatalok sokaságát. A médiaértelmiség vezérei komoly erőfeszítéseket tesznek a fiatalok és az Egyház közötti kapcsolat fellazítására, megszüntetésére. Szeretnék megakadályozni az Egyház és a fiatalok találkozását. Nem erőszakkal, nyíltan, fölismerhetően, hanem rejtezve, alattomosan.

Amikor az Egyház a pápa személyében a fiatalok közé megy, akkor a Szentatya és a fiatalság között kibontakozott párbeszédet igyekeznek átértelmezni, a pápa üzenetének mondanivalóját eltorzítani, meghamisítani. Ám ez mégsem jár sikerrel olyan mértékben, amint ezt az értéksemlegesség prófétái szeretnék.

Miért? A fiatalok számára ők maguk az „élet üzenete" helyett csak a „halál üzenetét" tudják közvetíteni, mert a „halál kultúrája" nem adhat mást, csak önmagát. A pápa ezzel szemben az „élet üzenetét" és a „szeretet civilizációját" hirdeti. A másik ok, mert az Egyház lényegét nem ismerik. Az Egyház nem pusztán emberi közösség, amely közös hitét felajánlja a világ szolgálatában. Az Egyház sokkal több, mint csupán egy olyan közösség, amelyben „Jézus ügye" mindössze folytatódik. Az Egyház nem más, mint Krisztus misztériuma, az Ő Misztikus Teste. Ezért az Egyház fiatalsága a szó mindkét értelmében eleven valóság.

Egyház és fiatalság

1. **Peter Henrici: Az Egyház fiatalsága** – Ami fiatal, az dinamikus – A fiatalság egyenlő a jövőre való beállítottsággal – Az ifjúság alternatív 3

2. **Margarete Léna: Kelj fel és járj!** 9

3. **Andreas Puttmann: A fiatalok értékítéletei** – Generációs ellentét Nyugat-Németországban – Jobboldali erőszak - baloldali töprengés – Bizalmatlanság az egyházak iránt és az aktív vallásosság – Az elkereszténytelenedéssel együtt jár a közömbösség és az élvezethajhászás – Esztétikai és pszichológiai nézetek – Nemzeti öntudat: Goethe és nemzeti alaptörvény helyett márka és sör – A kapitalizmusellenes szövetkezésből a sikeres családtagig – Elkötelezett pesszimizmus és el nem kötelezett optimizmus 19

4. **Thomas Binetto: Ifjúsági világtalálkozók** – Világos atyai profil – A pápa sem mindenható ifjúsági nevelő 33

5. **Ron Austin: Hollywood és az ifjúság** 38

6. **Leo Scheffczyk: Az Egyház mint Jézus Krisztust jelképező teljes szentség** – Az ősszentségtől az Egyházig, mint teljes szentségig – Az Egyház szentségi struktúrája – Az Egyház szükségessége az üdvösségre 42

Peter HENRICI

Az Egyház fiatalsága

Irenaeus egyik mondatának kifejtése

Az Egyház fiatal vagy öreg? Az a tény, hogy a fiatalságnak nehézségei vannak az Egyházzal és az Egyháznak a fiatalsággal, arra látszik utalni, hogy az Egyház elöregedett. Az Egyház felelős vezetői nem utalnak ismét a múltra, a hagyományra, hogy új, jövőbe mutató kezdeményezéseket leállítsanak? Nem tart ki az Egyház sokáig régen túlhaladott dolgok mellett és azokkal akar időszerű lenni, sőt még az ifjúságot is lelkesíteni? Főleg az istentiszteleti cselekmények keltik azt a látszatot, hogy az Egyház az idős emberek menedéke.

Ez a probléma azonban nem új. Már a II. század végén Irenaeus Lyon-i püspök a gnosztikus eretnekekkel szemben állandóan az apostoli hagyományra hivatkozott. „Az eretnekek ellen" (*Adversus haereses*) írt művének harmadik részében, a befejezésben megtalálja azt a szerencsés fordulatot, amely mutatja az Egyházban a fiatalság és az öregkor kiegyenlítődését, s amely ma is útmutató lehet számunkra. A hagyományos hitről ezt írja: „Ezt Isten Lelke úgy hagyományozta ránk, mint értékes, díszes edényben levő kincset. A kincs maga mindig fiatal és megtartja fiatalon az edényt is". (A görög szöveg elveszett, csak a latin fordítás maradt meg, s ez még kifejezőbb: A Spiritu Dei depositum juvenescens, et juvenescere facit ipsum vas.)[1]

A paradox kijelentés gondolkodásra késztet: A hit mint letétemény, mint értékes kincs egy edényben, látszólag élettelen dolog, de mindig megújul és megfiatalítja az edényt is. A kételyt Isten éltető Lelke oldja meg, ő helyezte el a kincset az Egyházban. Itt találjuk meg a kulcsot ahhoz, hogy az Egyház fiatalságát kutassuk. Felfedezhetjük, hogy az

1 Irenaeus, Adversus Haereses III, 24,1. Fontes Christiani 8,3 S.296/7.

Isten Lelkétől éltetett hit mit művel az Egyházban és miként biztosítja fiatalságát.

1. Ami fiatal, az dinamikus. Az ifjúság az idős nemzedékekkel szemben dinamizmusával tűnik ki. Az öregedést kiséri a fáradtság, a rezignáció és a frusztráció érzése. A fiatal ellenben töretlen erővel akar belépni az életbe. Korunk egyik ijesztő jelensége az, hogy túl sok öreg fiatallal találkozunk, akik szintén csalódottak, rezignáltak és csak vonszolva tapossák az élet útját, vagy még rosszabb esetben kábítószerhez menekülnek. Ezért minden versenyre hívó mozgalmat üdvözölni lehet, mint a fiatalkori dinamizmus kifejezését. Az Egyháznak meg kellene mutatni a fiatalság előtt, hogy olyan dinamikus, mint amilyennek ők szeretnék látni.

Az Egyház valóban dinamikus, de nem a közvélemény befolyásolása vagy a foglalkoztatottság mértéke alapján, hanem az Isten Lelkétől táplált hit erejében. Amit a Lélek ad, az a Szentírás szerint „dünamisz", erőnyilvánulás (ApCsel 1,8; Róm 15,13). Az apostolok idejében a „dünamisz" szót elsősorban a csodajelekre vonatkoztatták, s ezekre a csodákra az apostoli igehirdetésnek szüksége is volt, mint igazolásra. De Pál apostolnál ugyanaz a szó jelentette Jézus feltámadásának erejét is (Fil 3,10), amely őt a térítő utakra irányította és segítette a megpróbáltatások elviselésében. Később ugyanaz az erő hozta létre az új intézményeket, a missziós vállalkozásokat, a szerzetesrendeket és az Egyház kitartását az istentisztelet végzésében.

A Léleknek ez a dinamikája a mai Egyházban nem szűnt meg. Az Egyház történetében talán még sohasem volt annyi szellemi „mozgalom", annyi lelki közösség, annyi lelkiségi és teológiai irányzat, és a világiak sem vettek annyira részt a szeretetszolgálatban és a missziós tevékenységben, mint ma. Akik még átélték a harminc évvel ezelőtt befejeződött zsinatot, azok azt úgy jellemezték volna, mint az Egyház fiatalságának jelét, bár azt egy öreg pápa hívta össze, s a résztvevők is nagyrészt előre haladott korú férfiak voltak. És ha a zsinat után úgy látszott, hogy bizonyos dolgok kilépnek a sorból, talán még az is az Egyház fiatalos dinamikájának a kifejezése volt.

Országainkban jelenleg keveset érzünk ebből a dinamizmusból. Az lehet az érzésünk, hogy gyakran az Egyház is inkább az „öreg fiatalokhoz" hasonlít, mert életében feltűnik a csalódás és a rezignáció.

Ennek oka valószínűleg a paphiány, továbbá az ifjúság közömbössége az Egyház és a vallás iránt. De mindkét esetben ördögi körről van szó. A paphiány csalódást és rezignációt okoz, viszont a csalódás, a rezignáció paphiányhoz vezet. Ugyanezt mondhatjuk a fiatalok közömbösségéről is. A sürgős feladat tehát az lenne, hogy áttörjük a két ördögi kört. Az Egyháznak vissza kell szerezni fiatalos lendületét.

2. A fiatalosság egyenlő a jövőre való beállítottsággal. A fiatalok nem akarnak visszafelé nézni. A múlt, a hagyomány nem mértékadó számukra. Ami tíz évvel korábban volt, az már történelem és nem érdekes. Legföljebb a lelkiismeretet zavarja. Ezért az Egyháznak nem könnyű régi tételeivel az ifjúság elé állni, hiszen a látszat az, hogy az életet a múlt és a hagyomány szerint akarja berendezni.

Az ifjúságot inkább a jövő érdekli. A fiatal úgy érzi, hogy az élet előtte van. Jelenleg azonban a jövő homályos. A munkanélküliség fenyegető ígéret számukra. Nem látják, hogyan lehet a gazdasági hanyatlást és a háború veszélyét leküzdeni. A környezeti katasztrófa szintén komoly fenyegetés. Ezek a meglátások már elég magyarázatot adnak arra, hogy miért van annyi „öreg" fiatal.

Sóhajtozzon az Egyház is velük? Az ő jövője is elég sötétnek látszik. Az *Evangelium vitae* kezdetű enciklika a „halál kultúrájának" képét realisztikusan és valóban sötét szinekkel festette meg. De az Egyház nem lehet a kultúrpesszimizmus képviselője. Küldetése a jövőnek szól, és alaphangulata a remény: „Bízzatok, én veletek vagyok mindennap, a világ végéig". Ez volt Krisztus búcsúszava (Mt 28,20). Az Egyház ugyan a múltjából él, de ez a múlt Jézus feltámadása, amely egy kimeríthetetlen jövőt nyitott meg, s ez a jövő az utolsó nappal, az ítélet napjával zárul le.

Az utolsó nap már nevében jelzi, hogy a jövőnek ez a reménye alapozza meg az Egyház fiatalságát. Mindig megifjodik, mert Krisztus második eljövetelére vár, s ezért múltja mindig a jövő záloga, biztosítéka. Ez a foglaló, ez a zálog konkrétan a Szentlélek (Ef 1,14; 2Kor 5,5), aki különben a feltámadt Krisztus ajándéka az Egyháznak. Olyan ajándék, amely nem színtelenedik el, nem vész el, hanem minél tovább tart, annál jobban kibontakozik. Irenaeus a föntebb idézett szavak után így folytatja: „Ebbe az ajándékba bele van foglalva a Krisztussal való közösség, vagyis a Szentlélek. Ő a maradandóság

biztosítéka, hitünk erősítője és az Istenhez való felemelkedésünk létrája".[2]

Ma nekünk újra meg kell tanulnunk, hogy a hit szeme nem a múltba tekint, hanem a jövőbe, továbbá hogy mi nem egy történetben hiszünk, hanem a történelem alapján Jézus második eljövetelében. A hitet és a reményt nem lehet elválasztani egymástól, a hit ezért marad fiatal. Az első keresztény nemzedék egészen Krisztus második eljövetelének várásában élt. Ez egyes közösségekben ugyan visszaélésekhez is vezetett, – amint azt Pál apostol legrégibb leveléből tudjuk, de ugyanakkor szárnyakat adott Pál és társai missziós munkájának, vagy akár a többi apostolénak is. Ma a paruzia-várás ösztönző hatását csak a világ végét hirdető szekták karikatúrájából ismerik. Ezért szükséges volna, hogy hitünket minden reményünk teljesedésének a közelségével erősítsük, anélkül azonban, hogy a világvég emlegetésének hisztériájába esnénk.

Ez ma is fiatalos erőt vinne bele az Egyházba. Azt a szolgálatot tenné meg, amit ma sok fiatal – tudatosan vagy tudatalatt – az Egyháztól elvár: hogy jövőt és reményt adjon nekik (Jer 29,11). Ezzel nem olyan egyházi jövő tervezésére gondolok, amely azt magyarázza, hogy az Egyháznak hogyan kellene berendezkedni társadalmunkban. A tervezés nem ifjúsági magatartás és nem a remény kifejezése. De ugyanakkor nem is valamilyen általános eszkatologikus jövő optimizmusa. Inkább arra gondolok, hogy Jézus eljövetelének reménye és a Szentlélekbe, mint biztosítékba vetett bizalom bátorságot adhat ahhoz, hogy egy homályosnak látszó jövőnek is elébe menjünk és érvényesítsük benne hatásunkat.

Ebben az összefüggésben jellemző és egyben sajnálatos, hogy éppen azokat a keresztény életformákat ma – enyhén szólva – nem nagyon értékelik, amelyek a jövőbe vetett bizalomról tanúskodnak. Az evangéliumi tanácsokra gondolok itt, elsősorban a cölibátusra. A szegénység és az engedelmesség mint evangéliumi tanács azt jelenti, hogy a jövőmet Isten kezébe helyezem. A cölibátust pedig igazán csak az eszkatológikus reményben lehet élni. Abban a tudatban, hogy elmúlik ennek a világnak az alakja (1Kor 7,31), és azért annak is van

2 U.o.

értelme, ha életünket ráirányíta a végső célra (Lk 20,34–35; Mt 19,10–13). A tapasztalat igazolja, hogy ez a három életforma az embert megőrzi fiatalnak, dinamikusnak és jövőbe nézőnek. Ezekben fejeződik ki az Egyház fiatalsága is. A korábbi liturgiában az idős papok is a misét lépcsőimával, a Zsolt 43,4 szavaival kezdték: „Bemegyek az Isten oltárához, Istenhez, aki megvidámítja ifjúságomat" (Introibo ad altare Dei, ad Deum, qui laetificat juventutem meam).

3. Az ifjúság alternatív. Itt eljutunk az Egyház életének ahhoz a vonásához, amely legközelebb áll a fiatalsághoz, és amit ma az Egyházban kevéssé vesznek figyelembe: az ifjúság át akarja alakítani a világot. A jövőre irányul és valami más, jobb jövőt keres. A fiatalok világa nemcsak abban különbözik az idősebbekétől, hogy ők más nemzedékhez tartoznak. Ma nagyon sok fiatal nem akar abba a világba belépni, amely éppen a felnőttek világa. Éles szemük van annak meglátására, hogy mi nem jó számukra környezetükben, azért másféle világról álmodnak. Hogy aztán évek folyamán szükségtől hajtva mégis beépülnek a felnőttek világába, az más lapra tartozik.

A felnőttek világának belső kritikája bizonyos alternatív ifjúsági kultúrához vezet. Ha már ezt a világot nem változtathatják meg, legalább saját világukat akarják megélni. Ha ma az ifjúsági kultúra annyira terjed és kifejezetten alternatív akar lenni, az talán annak a jele, hogy átélik tehetetlenségüket: a felnőttek világát nem tudják megváltoztatni. Nem is saját értékeiket hangoztatják, hanem látványosan visszautasítják a felnőttek értékeit. Ma egy felnőttnek meglehetősen nehéz ezt a széleskörű ifjúsági kultúrát megérteni vagy magát beleélni. Hogy aztán a felnőttek ezt az ifjúsági kultúrát a maguk meggazdagodására kihasználják, az megint más lapra tartozik. Elég gondolni a divat és a szórakozás költségeire.

Lényege szerint az Egyház is, mint alternatív valóság áll szemben a földi berendezkedéssel. Bár újra meg újra fel akarják használni a meglevő társadalmi, állami és kultúrális struktúrák megszilárdítására, de ez csak azt jelenti, hogy az Egyház lényegét félreismerik. Az Isten országáról szóló igehirdetés Jézus kereszthalála és feltámadása, amit az Egyháznak szóban és tettben tanúsítani kell, s az egészen más, mint valamilyen rendszer őrzése. Ez radikális megtérést követel (Mk 1,15), s minden igazi megtérés feltételezi az evilági értékek felborítását. Ha elegendő ember megtérne, akkor a világ valóban átalakulna.

Itt van a Lélek működésének igazi területe. Ő fiatalítja meg a hit letéteményét. A fiatalítás nem azt jelenti, hogy mindig újat ad a hitrendszerhez, hiszen annak tartalma állandó. Azt sem jelenti, hogy egészen új és lényeget változtató magyarázatot fűz hozzá, hiszen azzal megváltoztatná a lényeges tartalmat. Már a skolasztikus teológia kifejtette a „depositum fidei", a hitletétemény változatlanságát. A Szentlélek inkább azáltal fiatalít, hogy ezt a letéteményt – amely egészen más, mint amit a világ gondol és remél – állandóan emlékezetbe idézi (Jn 14,26). Az emlékezés erre a „régire" vonatkozik, amely olyan kimondhatatlan és utolérhetetlen, hogy minden lehető újat elővételez. Az emlékezés ezt a mindig újat tárja fel. A letétemény már azáltal megifjul, hogy a Szentlélek a maga világosságával és erejével juttatja eszünkbe, s ezzel megifjítja a hit hordozóját, az Egyházat is.

Itt tisztázhatjuk az ifjúság törekvését is arra, hogy alternatív életformát és értékrendszert követel. Ha jogosnak is fogadjuk el ezt a követelést, annak van egy hibája, ami az 1968-as ifjúsági zendülésekben világosan megmutatkozott: Hiányoztak az igazi alternatívák, s ezért a megmozdulás hamar ellaposodott. Ha az ifjúság „alternatív módon" gondolkodik, akkor többnyire tudja, hogy mit nem akar, de azzal nincs tisztában, hogy mit akar. A „más"-ság utáni vágyból hiányzik a „más"-ság tartalma. Amit alternatívnak állítanak be, az legtöbbször naív és mesterkélt. Ez érvényes a kultúrális alternatívákra is, amelyeket egyházi területről vesznek kölcsön, pl. a gregorián ének és a középkori divatok.

Igazi alternatívát sem dialektikus tagadásból nem lehet kiszámítani, sem kultúrális alapon felállítani. Az igazi alternatívának egy másfajta valóságon kell nyugodni, mint ahogy ezt a kereszténység Jézus alakjában és tanításában megtalálja. Ezért az Egyház saját hitrendszeréből kiindulva felajánlhat olyan alternatívát az ifjúságnak, amit az keres, vagy amilyen hiányzik neki. A kérdés csak ez: tudatában van az Egyház annak, hogy hitrendszere igazán alternatív jellegű? Úgy éli meg a keresztény közösség a maga hitét, mint az evilági elfogadott értékek alternatíváját, mint valódi más megoldást? Az Egyház és az ifjúság problémája közelről nézve nem más, mint az, hogy az Egyház miként éli meg a maga szellemi fiatalságát.

Fordította: Bolberitz Pál

Margarete LÉNA

Kelj fel és járj!

A nevelés mélyebb értelme

Néhány nappal az első pünkösd után Péter és János apostolok fölmentek a templomba imádkozni. Ott ült egy születése óta béna ember, aki alamizsnáért nyújtotta feléjük a kezét. Péter ránézett és így szólt: „Aranyom és ezüstöm nincs, de amim van, azt adom neked: A Názáreti Jézus Krisztus nevében kelj fel és járj!"

Kétezer évvel később az Egyház a nevelés kérdése előtt áll, – arany és ezüst nélkül, ami szükséges volna a mai kor problémájának megoldásához. Az emberi dolgok kezelésének képessége azonban nem a gazdagságban rejlik, nem a hatalomban és még csak a tudásban sem. Az Egyház a világnak nem nyújthat mást, csak egy tanítást, de még ez sem az övé, és nem is saját nevében hirdeti. Ez a tanítás azonban sokkal több, mint valami megbizatás, mert egyúttal cselekvés is, hiszen az, amit a szó tartalmaz, megvalósul. „Kelj fel és járj!" Az apostol szavában visszhangzik Jézus felszólítása, amellyel barátját, Lázárt kihívta a sírból, s az Egyház igehirdetése is visszhangja annak a szónak, amelyet az Atya húsvét reggelén sírban nyugvó Fiához intézett. Amikor az Egyház a nevelés területén mint anya és nevelő kötelességét teljesíti, akkor egész felelőséggel hordozza küldetését, s arra az erőre támaszkodik, amelynek hatása felismerhető a világban.

Gondolatmenetünk tehát az apostol szavából indul ki. Ez a szó megkívánja tőlünk, hogy határokat lépjünk át. Ám ez csak akkor sikerül, ha alapul vesszük Jézus nevét kimeríthetetlen egyetemességében és szilárd egységében. Azután gondoljunk nevelő erejére, amely mindig a végső célra irányul. Megkíséreljük ennek az apostoli kijelentésnek antropológiai és teológiai jelentését körvonalazni.

***

Nézzük először az *antropológiai* értelmezést. A felhívás nem tár elénk semmiféle határozott irányt vagy célt. Tulajdonképpen csak azt mondja, hogy jobb felállni, mint kuporogni, és járni is jobb, mint bénának lenni. Aki a felszólítást kapja, annak saját erejéből kell felállni és elindulni. De előbb szükséges volt, hogy egy másik ember szava szabaddá tegye. Sőt arra is szükség volt, hogy a felszólításon túl bizalmat teremtsen maga iránt, s hogy a beteg merje megérezni azt, amit remélni sem mert, és így a lehetetlent is lehetségesnek tartsa. Éppen ez a lényege a nevelő feladatnak: talpra állítani az embert és elindítani az úton. A latinban a nevelés szó az „educatio", igazában kivezetést jelent, s ez az ember titkára utal. A gyermekben már ott van a lehetőség, az ígéret. Ezt nem lehet technikai eszközökkel és politikai tervezéssel kibontakoztatni. A gyermeket nevelni egyúttal azt is jelenti, hogy felismerjük lelki bénaságát, és olyan cél felé vezetjük, amelyet magától nem érhetne el, de mégis törekszik felé. A feladat tehát az, hogy olyan valóságokat egyesítsünk egymással, amelyeknek az egyesülése nincs előre adva, s amelynek szintézisét nem is tudjuk megvalósítani. Ilyen valóságokat kell összeegyeztetni: egyén és közösség, hagyomány és újdonság, besorolás egy határozott kultúrába és nyitottnak maradni az emberi egyetemesség felé. Ma ezeket az ellentéteket olyan világban kell legyőzni, amely az embert egészen igénybe veszi, totalitásra törekszik, s ugyanakkor hatásával ránehezedik az egyénre. Ezért jó, ha a nevelés első lépése valami olyanféle lesz, mint amit Péter a templom „ékes" kapujánál a béna tudtára adott, hogy tudniillik nem adhat pénzbeli segítséget. A nevelőnek sincs határozott, egyértelmű, érthető fogalma az emberről, s nem is akarja azt előre megszerezni.

Ezen túlmenően van egy másik előfeltétele is. A mai világban meg lehet tapasztalni egy sor törést, amelyek a jövőt megkérdőjelezik: a törést az ember és a természetes környezete között, a törést a nemzetek között, a nagy különbséget a gazdag és a szegény államok között, és végül még a fejlett államokban is a különbséget a különféle kultúrális, társadalmi és egészségügyi modellek között. Az ellentétek ütközése elkerülhetetlenül törést okoz, ha az ember az ellentét egyik tagját kisajátítja magának. Akkor az egyént kijátsza a közösséggel szemben, vagy megfordítva, a szabadságot állítja szembe a természettel, esetleg az egyéni érdeket túlhangsúlyozza a közösségel szemben,

vagy éppenséggel fordítva. Az ideológiák ezeket a törésvonalakat nemcsak meghagyják világunk arcán, hanem el is mélyítik. Ha az embert jellemző ellentéteket szétszakítják, akkor az embereket tépik szét vagy különítik el egymástól. A nevelésben a második előfeltétel tehát az lenne, hogy ezeket az ellentétes vonásokat tudomásul vegyük még akkor is, ha az feladatunkat lényegesen megnehezíti. Hiszen az ellentétek egyesítése meghaladja erőnket. „Az emberek szüntelenül felülmúlják egymást." Az ember a maga identitását csak akkor nyeri el, ha azt egy magánál nagyobbtól kapja meg. És éppen itt jelentkezik igazán a keresztény öntudat felelőssége.

De térjünk vissza újra Péter megszólításához: „Kelj fel és járj!", s értelmezzük azt egész *teológiai jelentőségében*. Az Apostolok Cselekedeteinek elbeszélésében a béna ember erejét a halálból feltámadt Krisztus nevében kapja vissza, mégpedig a templom kapujánál, hogy a templomba bemehessen és dicsőíthesse Istent. Ha nevelési reményünk a gyermek és a világ esetében nem megy tovább a templom küszöbénél, akkor az csak erőtlen és törékeny remény marad. Ez a lelkiismeret jogainak elárulása volna, és a szív csendes, be nem vallott várakozásának kisemmizése. Hiányzanék belőle az egység titokzatos központja, amely magának az embernek a titkát is megoldaná, mint ahogy húsvét reggelén a kő elhengeríttetett Jézus sírjának bejáratától. Igazi hiány az volna, ha nem venne tudomást arról az ajándékról, amelyet Isten Jézus Krisztusban nekünk adott.

Elismerjük, hogy semmiféle tapasztalati vagy elméleti fogalom nem képes a nevelési folyamatot igazán leírni, és semmiféle előre megadott út nem merítheti ki annak menetét. Viszont így válik világossá, hogy az ember hivatása csak Istennél találhatja meg beteljesedését. Keresztény lelkiismeretünknek nyitva kell tartani azt a rést, amely megóvja attól, hogy valamilyen ideológiába vagy totalitásba sodoródjék. Meg kell őrizni azt az állandó igényt, amely a nevelőnek megtiltja, hogy abbahagyja fáradozását, vagy kishitűen elveszítse kedvét. Neki állandóan csiszolni kell a paradox élét. Sőt tovább menve: Mivel az ember titka, amely az egész nevelési munkát polarizálja, csak a teremtő Istenből magyarázható, azért őt, mint végső értéket nem lehet kiiktatni a nevelésből. Az Egyház pedig azt a feladatot kapta, hogy minden ellentét mögött álló egységet és annak a történelmen végigvonuló hatását szemléltesse. Ezért kell, hogy egészen át legyen hatva

Jézus nevének erejétől, és azt továbbadhassa mindazoknak, akik új ismeretre és erőre vágynak, akár tudatosan, akár tudatalatt. Így Jézus nevében közeledhetnek Istenhez, hogy nála megtalálhassák boldogulásukat és üdvösségüket.

***

A felvetett kérdés tisztázásában igyekszem egy lépéssel tovább menni. Ehhez két ellentétre hivatkozom, amelyekkel a nevelő szembesül. Mindkettő egyformán lényeges és sürgető, mert egyrészt a mindenkori emberi képzést érintik, másrészt hozzátartoznak a mai gazdasági problémákhoz. Az első a befelé és a kifelé nézés viszonyával kapcsolatos, a másik pedig azzal a nehézséggel függ össze, hogy mit nevezünk a múlt örökségének és hogyan adhatjuk azt tovább.

Az 1968-as ifjúsági zavargások idején Hanna Arendt, az Egyesült Államokban megjelentetett egy könyvet „A kultúra válsága" címmel, és abban két kérdést vetett fel: Elég nagy-e a világ iránt való szeretetünk ahhoz, hogy vállaljuk érte a felelősséget gyermekeink előtt és gyermekeink számára? Azután: Elég nagy-e szeretetünk gyermekeink iránt ahhoz, hogy ne zárjuk ki őket világunkból, és ne vegyük el tőlük a lehetőséget ahhoz, hogy valami újat kezdjenek? Alapjában véve mindenféle nevelésben arról van szó, hogy egy új, felcserélhetetlen és még érintetlen lénynek a belső világát kapcsolatba hozzuk az adott külvilággal, annak történelmi és társadalmi összetevőivel, hogy a belső világ kibontakozhassék. Amellett tudjuk, hogy minden gyermeknek lesz valami egyéni mondanivalója. A valóságnak ez a kettős szeretete az előfeltétele minden hatékony nevelésnek. A szeretetben azonban benne van a valóságnak minden törvénye és követelménye, továbbá a gyermek gyengesége és a benne levő ígéret. Itt nincs helye sem a világ gyűlöletének, sem a gyermek alábecsülésének. Ám ezt a kettős szeretetet, mint egységet, ritkán találjuk meg az emberekben. Néha a külvilággal szembeni követelmény van túlsúlyban és csak technikai megoldásokat alkalmaznak, máskor pedig a humán tudományok játszanak főszerepet, s a minimumra redukálják a gyermek fizikai, érzelmi és társadalmi kibontakozását. Hol található tehát az egység nyelve, amely mind a valóságnak, mind pedig a gyermek egyéniségé-

nek megfelel, anélkül, hogy elmerülne az utilitarizmus vagy az individualizmus szakadékában?

Meg vagyok győződve, hogy ezt a veszélyt csak igazi bensőséggel és határtalan nyitottsággal lehet legyőzni. Ahhoz, hogy a gyermekben vagy a fiatalban a szellem életét felébresszük és erősítsük, szükséges, hogy őt ne csak a narcisztikus önzéstől, hanem a külvilág kizárólagos uralmától is megszabadítsuk. A külső függés csak fáradságos behatás által változhat át személyes szabadsággá, s az egyén csak így nyílik ki az egyetemes felé. A szellemi élet egyszerre bensőség és állásfoglalás kifelé, befogadóképesség és kezdeményező erő, elfogadása a szükségszerűnek és ugyanakkor védekezés ellene. A szellemi élet az a képesség, amely magáévá teszi azt, ami kívül van, viszont ami belül van, azt kifelé is láthatóvá teszi.

Ennek hasonlóságát megtaláljuk a gyermek beszélőképességének korai fázisában, ahol elkezdődik a szellemi élet bontakozása. Meg lehet figyelni, hogy az anyanyelv ismert kényszerítő hatásának engedelmeskedve a gyermek eljut az önálló gondolkodás szabadságához, ami előfeltétele önmaga kifejezésének és a másokkal való érintkezésnek. Amennyiben megtanul beszélni, azaz megszerzi a szükséges eszközöket saját énjének kifejezésére, annyiban úton van saját identitásának titkához. Amennyiben aláveti magát a külső törvényeknek, annyiban kialakul saját életének öröme.

Ezen a hasonlaton túl, de még annak fényében, felismerhetjük, hogy korunkban különösen szükséges az éberség egy határozott ponton. Szükséges, hogy a gyermek úgy fejezze ki magát, hogy azzal a másikat elérje, továbbá hogy magára vegye a kimondás, a megszólítás kockázatát. Hiszen tapasztalunk tömeges elnyomást, a társadalomból való kirekesztést, ezért ez a követelmény még fontosabb. A kizárással az ember valahová a peremre szorul, elzárul előle a közös társadalmi élethez vezető út, elnyomva érzi magát, és akadályozva abban, hogy saját meggyőződésének kifejezést adjon, s idővel ezt majdnem el is felejti. De az elnyomásnak és a kizárásnak is megvan a közös ellenfele: az emberben benne van a belső vágy és képesség önmaga kifejezésére és arra, hogy valahol a világban elkötelezze magát. Ahhoz azonban, hogy képesek legyünk etikai, kultúrális és politikai döntésekre, szükség van a fogalmak tisztázására és az összefüggések megtalálására, mégpedig úgy, hogy azok egymást ne halványítsák el.

Mint nevelők meg tudunk felelni ezeknek a követelményeknek? Ehhez a vállalkozáshoz csak egy törékeny eszközünk és bizonytalan fegyverünk van: a szó, ami még bumeráng is lehet. Az elmúlt időkben azonban találkozhattunk olyan ellenálló csoportokkal, amelyek üres kézzel, de töretlen bátorsággal képesek voltak a küzdelemre, s megmutatták, hogy az igaz szónak ereje van, meg tudja ingatni az erőszakos rendszereket. Az ilyen emberek lerombolják azt a falat, amely a belső meggyőződés és a külső magatartás között van. Helyreállítják a kapcsolatot, amit a hazugság szétszakított. Ma talán a nevelők azok, akik üres kézzel, de megfelelő bátorsággal kötelesek kimondani a felszabadító szót, amellyel ledönthetik a falat a társadalmi kizárás és a peremre került fiatalság között. Felszabadító csak olyan szó lehet, amely őszintén beszél a fiatalokhoz, hamis tartózkodás és hamis kompromisszum nélkül. Olyan szóra van szükség, amely párbeszédet kezd, és amely valamit vár, nem pedig előre elítél. Csak ilyen szavak vezethetik a fiatalokat a lelki élet felé. A szakmabeli kiképzés és a munkanélküliség égető problémái között is vannak kihasználatlan lelki energiák, amelyeket senki sem ébresztette fel. Hány fiatal nem jut el saját énjének megtalálásához, nem ismeri fel képességeit, mert ki van rekesztve önmagából, mert még nem találkozott felelősségteljes hívő szóval, amely lehetővé tette volna neki, hogy magát kifejezze és képességeit kipróbálja. Ha az embernek megadják az eszközöket ahhoz, hogy önmagát kifejezze, azzal megakadályozzák a vak indulatok kitörését, lehetővé teszik a kölcsönös elismerést és hozzásegítik ahhoz, hogy a szó és az igazság törvénye szerint igazodjék másokhoz. Az alávetettség érzését fel lehet cserélni az egymás mellett levés szellemével.

***

Ugyanakkor a múltat át kell alakítani jövővé. De itt beleütközünk a nevelők második ellentmondásába, amely nem más, mint az emberi történelem paradoxonja. Gyermekeink előtt és iránt uk való szeretetből elfogadni a világért való felelősséget, lényegében nem más, mint felelősséget érezni a ránk hagyott dolgokért, olyan örökségért, ami ott van mindnyájunk emlékezetében. Ha esélyt adunk gyermekeinknek, hogy valami újat kezdjenek, azzal utat nyitunk a jövőbe, amely nincs

előre beszűkítve, hanem szélesre tárul. Minden nemzedék valamiképpen elhatárolja magát az előzőktől. A fiatal generációban el van rejtve a jövő energiája. De az elődöktől a távolságot nem tudja tartani és a jövőt nem tudja építeni, ha nem használja fel az örökséget, amit kapott. A legfőbb társadalmi formák nem hiába alakítottak ki bizonyos szertartásokat azon csatornák számára, amelyeken a régit továbbadták. Az életnek és a kultúrának az áthagyományozásában a lét legnyagyobb értékei szerepelnek: az élet és a halál vagy a szabadságra kimondott igen és nem. A neveléssel a gyermeket bevezetik a kultúrába és az azt jelenti számára, hogy annak adósa lesz, elfogad egy szellemi formát, amely hozzásegíti saját alakulásához, és így néz a jövőbe. Az ember átformálása kettős úton halad: visszafelé haladva megismeri a múltat, a benne levő sikerekkel és csalódásokkal, előre nézve pedig számot vet a lehetőségekkel, s megteremti a személyes döntés előfeltételeit, amiben benne van a közösséghez való alkalmazkodás is. Ezért a nevelés egyszerre megőrző és haladó.

Ez a kettős élet újra elvezet a szellemi élet lényegéhez, aminek az a sajátsága, hogy benne van a múltra való emlékezés és az előre nem látott újdonság keresése. Most úgy tűnik, hogy ez elvezet bennünket korunk égető kérdéséhez. Megfigyelhető, hogy valóságos törésvonalak jelentkeznek, amelyek a kultúra átadását veszélyeztetik. A nyugati társadalomban nagyon érezhető a technikai és gazdasági nyomás, amely ugyan előre dob bennünket, de ugyanakkor csak azt válogatja ki, ami hasznos és sok értéket elfeledtet. Gondoljunk csak sok fiatalnál a vallási tudatlanságra Nyugat-Európában. Kelet-Európában pedig nagy erőfeszítéssel igyekeznek az elnyomott vagy tiltott emlékeket felélesztení, ami egyben cselekvő lendületet is ad. Az egész világon tapasztalni lehet a földrajzi, társadalmi és érzelmi elgyökértelenedést, és ez számtalan fiatalt megfoszt egzisztenciális alapjától, hiszen elidegenednek családi és kultúrális forrásaiktól.

A jövő felé nézés ma nem kevésbé problematikus, mint a múlt értékelése, hiszen a kettő összefügg egymással. Luc Pareydt nemrég megjelent írásában arról a nemzedékről beszél, amely csalódott örökségében, és a történelmet csak szemléli, de nem akar cselekvő szereplője lenni. Ha egy egész nemzedék intenzíven megéli a maga történelmét (hogy egyetértésben vagy konfliktusban, az itt mindegy), akkor abban megtalálja a maga értékeit vonatkoztatási rendeszeréhez.

A mai fiatalságban azonban hiányzik az ilyen vonatkoztatási rendszer, azért nehezére esik az is, hogy saját maga számára meghatározza jövő terveit. De a világméretű gazdasági bizonytalanság és a mai társadalomban azoknak a szellemi rendszereknek a tipikus hiánya, amelyek a történelemnek felismerhető értéket adnának, ma sokkal inkább teremtő fantáziát követelnek. Olyan fantáziát, amelynek nemcsak világos elképzelése van a jövőről, hanem azt új értelemmel is tudja telíteni, s azon túl képes bátorságot ébreszteni a megvalósításhoz, s azt kellő irányba terelni. Ehhez jön egy szenvedélyes követelmény: új viszonyba állni az idővel. Ma ugyanis ezt a viszonyt a technikai forradalom jellemzi, amelynek megvan a maga sajátos célja.

A feltett kérdés újra visszatér: Képesek vagyunk mi, nevelők, a fiatal nemzedék számára ezt a kihívást megvilágítani? Azt hiszem, igen. Nem úgy, hogy az egyiket vagy a másikat válasszuk, hanem egyszerűen és bátran kiállunk amellett, amik vagyunk. Követhetjük Alexander Szolzsenyicin felhívását, aki arra emlékeztet, hogy milyen fontos először „azt vetni, ami lassan nő". A nevelő kertész, aki hosszútávra van beállítva, szeretettel gondozza és ápolja a gyenge növényt. Ebből a szempontból ők az emberi történelem igazi tanúi és alkotói. A háttérben dolgoznak ugyan, de jobban befolyásolják az embereket, mint a gazdasági változások, és a politikai küzdelmek. A diktátori rendszerek ezt jól tudták, azért pl. a vallási nevelési rendszereket feloszlatták vagy manipulálták. Viszont ezeknek a visszaállításánál csak türelemmel lehet eljárni, mert szükség van olyan nevelőkre, akik ismerik az igazi gyökereket, törődnek az ifjúsággal és nem akarnak azonnal feltűnő eredményekkel dicsekedni. Sokszor a kerülő út a legrövidebb ahhoz, hogy az ember elérje önmagát és másokat. Ezt a kerülőutat felelős tanulásnak kell lehetővé tenni és megkönnyíteni, s a visszaszerzett örökséget be kell építeni a személyes élet tervébe. A nevelők személyes értékeket adnak tovább, mégpedig tanúságtétellel, nem kényszerítéssel. Legjobban a bizalom felkeltése vezet eredményre.

***

A nevelés nem más, mint a szellem felébresztése. Ehhez minden gyermeknek megvan a joga és mély igénye. Főleg azoknak, akik

kedvezőtlen körülmények között élnek. A mi mai világunknak is szüksége van rá, hiszen minden tudásunknak és képességünknek akkor van értelme, ha be van ágyazva szellemiségünkbe. A nevelés irányító, megfontoló és kritikus ellenőrzése nélkül a tudásunk és képeségünk ki van téve annak a veszélynek, hogy áttekinthetetlenné és nyomasztóvá válik, továbbá szétválaszt, elkülönít, nem pedig közel hoz egymáshoz. A harmincas években Bergson a nevelés két fajtáját különböztette meg. Az egyik a zárt társadalomra érvényes és olyan csoportra, amely kifelé akar hatást gyakorolni, s amely társadalmi szükségletekre épül. A másik a szellem életére hivatkozik, mivel maga is szellemből fakad. Ma azonban már egyre ritkább a zárt társadalom. Olyan világban, amely nyitott, pluralista és mozgalmas, mint a mienk, csak a szellemi élet lehet elég személyes ahhoz, hogy a kollektív kényszerrel szembeszálljon, hogy az egyént a sokasággal, a sajátot az idegennel, a jövőt a múlttal összhangba hozza. Csak a szellemi élet eléggé egyetemes ahhoz, hogy a végső határokat is kinyissa és állandóan újat alkosson.

Eszmefuttatásunk végén még rátérek arra a felelősségre és kegyelemre, amely a kereszténveket a nevelésben kíséri. Itt együtt kell nézni a részt és az egészet, a múltat és a jövőt. Ha ezek paradox kötelességek is, mi, keresztények, ezen a téren nem vagyunk idegenek és átmenő látogatók, hiszen felismerjük a realitásokat, amelyek Krisztus feltámadásában és a Szentlélek kiáradásában megnyilvánulnak, hogy a történelmet teljessé tegyék.

A megtestesült Igében, és egyedül őbenne, mindörökre egy lett a belső és a külső: „Aki engem lát, látja az Atyát". A pünkösd ajándéka által a keresztségben átalakulunk Isten gyermekeivé, és elérkezünk ahhoz a mélységhez, ahol Isten Lelke egyesül a mi lelkünkkel. Az ő erejében az Ige életének részesei vagyunk, s így állunk a világban. A Szentlélek az ember mélységét még mélyebbé teszi, a szívét pedig kitárja olyan szélesre, mint a világ, ezért a nevelő itt szabadon lélegezhet.

Ugyanezzel a merész bizakodással fogadhatjuk el a múltat és nyílhatunk ki a jövő előtt. Mert ha a halál hatalma fenyegeti is történelmünket, ha a ránk nehezedő örökség nyomasztó is néha, és a jövő fenyegetőnek ígérkezik, akkor is tudjuk, hogy emlékezetünket megtisztította a megbocsátás, és jövőnket isteni ígéret biztosítja. Jézus

Krisztus, mint húsvéti bárány bűnös múltunkat megpecsételte jelenlétével: „Veletek vagyok mindennap, a világ végezetéig". Minden eucharisztikus ünnep az ő emlékezetét hordozza, és jelenünket előkészíti az ő eljövetelére.

Így értjük meg végül: Mi, keresztény nevelők, gyakran olyan bénán állunk kötelességünk előtt, és nem merünk a ránk bízottak üdvösségéért a végsőkig elmenni, pedig végül is őrájuk vonatkozik az apostol és az Egyház szava: Kelj fel és járj!

Fordította: Gál Ferenc

Andreas PUTTMANN

A fiatalok értékítéletei

A mai német ifjúság világnézeti, politikai és etikai beállítottságának kérdését több okból hagyományos szólamok színezik. Mindenki úgy gondolja, hogy elmondhatja véleményét, és bizonyos értelemben mindenki részese a kérdésnek. Úgy, mint egykori ifjú, mint gyermekek és iskolások nevelője, és mint állampolgár, aki népe jövőjének biztosítékait keresi. A vélekedés jogosságába belevegyülnek a magukkal hozott emlékek, mint saját ifjúságunk eseményeinek kiszíneződése, vagy a be nem vallott keserűség azokkal szemben, akik személyiségüket és talentumaikat nagyobb lehetőségek között, kevesebb nehézség legyőzésével tudják kibontakoztatni. Másrészt azonban ott lehet az a kívánság is, hogy az ifjúság oldalán állónak tartsák a véleményt alkotókat, és hogy rugalmasságot, türelmet, haladó szellemet mutassanak, amit az ifjúság – főleg saját gyermekeik, a társadalom leendő tagjai – majd értékelnek és hálásak lesznek érte. Kultúrpesszimisták és bírálók jelennek meg értekezleteken és tudományos beszélgetéseken, hogy megállapításokat és jövendöléseket tegyenek az ifjúság sorsáról. Ugyanakkor nem hiányoznak azok sem, akik követelményekkel állnak elő a politikában, a gazdasági életben és a sajtóban. Közben az ifjúságról szóló tanulmányokban meg lehet találni a negatív beállítottságú újsághíreket is, a pozitív irányú közvéleménykutatás mellett. Mások arra törekszenek, hogy elmossák az ellentétet az ifjúságot bíráló konzervatív kritika és az őket pártoló haladó szellem között.

Ha elfogadjuk, hogy a hírközlés a valóságot tükrözi, akkor aggódnunk kellene, amikor ilyeneket olvasunk: „Az iskolákban egyre több az erőszakosság, minden harmadik tanuló fegyvert hord" (Die Welt). „Bremenben minden harmadik diáknak van fegyvere, s nagyon elterjedt közöttük a szélsőjobb beállítottság" (Süddeutsche Zeitung). „Az iskolákban divat lett az iskolakerülés, főleg a főiskolákon" (Die Welt). „A fiatalság agresszív, szép szavakkal már semmire sem megyünk"

(Rheinischer Mercur). „A gyermekek zsarnokságának határt kell szabni, olykor kemén fenyítést is alkalmazni kell" (Focus). Így hangzanak az újsághírek. Egyes tudósok viszont úgy jellemzik az ifjúságot, hogy „alkalmazkodók, normálisak, tisztességesek, türelmesek, rámenősek, kreatívok, szeretik a kockázatot, s csak a társadalom meg nem oldott konfliktusai ellen támadnak".[1] Egy szóval: „A fiatalok jobbak, mint a hírük",[2] s igazuk van, amikor megállapítják: „Nálunk minden O.K."[3]

1. Generációs ellentét Nyugat-Németországban. A 80-as évek elején Elisabeth Noelle-Neumann és Renata Köcher egy nemzetközi értéktanulmány keretében[4] tíz európai államban és az USA-ban megállapították, hogy a nemzedékek közötti felfogásbeli különbség sehol nem olyan nagy, mint a németeknél, de a valóság-hangulat csak azokat a politikai és társadalmi köröket fogta el, amelyek különben is meg voltak győződve egy szellemi-erkölcsi fordulat szükségességéről. A német fiataloknak az a 20%-a, akik a vallás, a politika, az erkölcs, az emberekkel való érintkezés és a szexualitás területén különbözni akartak más emberektől, 1990-ben felerősödött 27%-ra (Nyugat-Németország). Az USA-ban ilyen válasz csak 10%-tól jött, viszont Európában általában a 30 éven aluliak 15%-a nyilatkozott így. A legkisebb megegyezés a német fiatalok és a szülők között a szexualitás terén mutatkozott (9%), a legnagyobb viszont a más emberekkel való viszonylatban (90%). Szűk harmadrész (33%) vallott hasonló nézeteket, mint szülei, a vallás területén; erkölcsi felfogásban (32%) és politikában (29%). A kutatók a nemzedéki eltérés időbeli meghatározásában viszonyultak az 1947-ben alapított Allensbacher Archivumhoz. Abból kiderült, hogy a 30 éven aluliaknak a nevelés céljáról (udvariasság és jó modor) való nézete 1967 és 71 között 81%-ról 50%-ra esett le. Azt a tételt, hogy a gyermeket munkája rendes és lelkiismeretes elvégzésére kell nevelni, 1967-ben még 71% fogadta el, öt évvel később csak 52%. Arról az álláspontról, hogy „életemet úgy fogom fel, mint feladatot, amelyért létezem és amelyre erőimet fordítom akkor is, ha az nehéz és fáradságos" – az igenlő válasz 1964 és

1 Alfred–Herrhausen–Gesselschaft, Jugeng und Gesellschaft, Frankfurt 1994, 9.
2 In: Arbeitgeber, 47 (1995) 744–750.
3 Die IBM Jugendstudie, Köln 1995.
4 E. Noelle-Neumann, Die verletzte Nation, Stuttgart, 1987.

73 között 60%-ról 48%-ra esett vissza. Az ellentétes tétel pedig így hangzott: „Szeretném az életet élvezni és nem több erőfeszítést kifejteni, mint ami szükséges, hiszen az ember csak egyszer él, s fő dolog, hogy hasznunk legyen az életből".[5] Itt a százalék 29-ről 35-re emelkedett.

Az úgynevezett „frankfurti iskola" kifejezetten képviselte az álláspontot, hogy a szülői nevelésnek – ha ez a fogalom még egyáltalán elfogadható – a gyermeket egyéni döntéshez és kritikai képességhez kell hozzásegíteni. A hagyományos világnézet és értékorientáció helyett csak a tudományos és a szociáltechnikai meglátásokat kell közvetítenie. A szülői szigort helyettesíti az a felfogás, hogy a gyermek majd maga dönti el, mit akar. Gerhard Schmiedtchen és Lothar Roos az 1980-as években a fiatalok erkölcsi képeit és értékkonfliktusait tanulmányozták,[6] és ilyen megállapításra jutottak: „A szülőknek több, mint fele nevelőként normatíve célt téveszt".[7] Tíz évvel később Elisabeth Noelle-Neumann legszomorúbb közvéleménykutatásának mondta a szülők válaszát arra a kérdésre, hogy miben akarják gyermekeiket befolyásolni. A legtöbben az asztalnál való viselkedést és a tisztálkodást tartották szükségesnek. Csak egészen kevesen gondolnak arra, hogy gyermekeik hitét, olvasmányait és politikai nézeteit, azaz egyszerűen kifejezve: értékfelfogásukat[8] is irányítani kellene.

A hagyománnyal való szakítás ezen kívül még az is, hogy a családban megszünt a három nemzedék együttléte egy tető alatt. (Ilyen állapot már csak a lakosság 1,2%-nál van.) Az a tétel már nem áll, hogy a nemzeti szocializmus értékfelfogása járult hozzá a hagyományos értékek lebecsüléséhez. Mert egy 1992-ben Kelet-Németországban megtartott nemzetközi értéktanulmányozás ott más képet mutat. A szülőkkel való megegyezés mind az öt kijelölt magatartásterületen fölötte áll a nyugati eredménynek, éspedig 2-től 12% szerint. Nyugaton a német következetességgel és hevességgel véghezvitt kultúrális forradalom sokkal inkább felelős az értékek felcseréléséért, mint a közös német múlt.

---

5 Allensbacher Archiv, IfD–Umfrage, Nr 5092.
6 G. Schmidtchen, Ethik und Protest, Opladen 1992.
7 L. Roos, Wertüberzeugungen und Konflikte, Köln 1993, 6.
8 Die Welt, 1994 szeptember 12.

2. Jobboldali erőszak – baloldali töprengés. Az értékekről való vita új szakaszba lépett az idegengyűlölettel, amit főleg fiatalok hirdettek és gyakoroltak külföldiek lakásának felgyújtásával. Amikor az erőszak nagyobb formában bal oldalról jelentkezett, akkor a baloldali liberálisok megijedtek, bár előbb autonómiára hivatkozva türelmesek voltak. Most éppen az ő soraikból hallatszik a felhívás, hogy az államhatalom avatkozzék be. Egyúttal kutatják az okokat is. Miért gyilkolnak? Mi teszi az embert embertelenné? Szociálpedagógusok, pszichológusok nem adnak kielégítő választ. a Nordrhein–Westfalen-i parlamentben a képviselők 1993-ban pártközi bizotságot alakítottak ezzel a céllal: „Az értékeket és a kötelességeket nem szabad úgy felfogni, mint piaci kínálatot, hanem úgy, mint kemény feladatot, amit közösen újra meg újra meg kell határozni, elfogadni és magukévá tenni".[9] A zöldek pártjából való képviselőnő, Beate Scheffler azt kérdezte: miként lehetséges az, hogy a nevelési rendszer szociális és környezetbarát beállítottságú és a magas politikai elveket valló ifjúság helyett olyan irányzatot hozott létre, amely nagyobb részben önző, a fogyasztó társadalmat képviseli, sőt rosszabb esetben erőszakos és idegengyűlölő?"[10] A Solingeni gyilkosok egyikének családi háttere a nyilvánosság előtt igazolta a képviselőnő csodálkozását: az apa tagja a pacifista orvosok atomellenes csoportjának, az anya a környezetvédőkkel együtt tüntet az atomtelepek ellen, mindketten baloldali beállítottságúak, húsvéti menetelők és természetesen antifasiszták. A fiú azonban felgyújtja a külföldi munkások házát.[11] Szinte hallani a fiatalok gúnyos kijelentését: „Mi azok vagyunk, amiktől szüleink mindig óvtak bennünket". Szüleik annakidején forradalmi ifjúság voltak, most gyermekeik túltesznek rajtuk.

Az SPD frakcióvezető, Hans Urlich Klose gondterhesen nyilatkozta a német parlamentben: „Már régen foglalkoztat a kérdés, hogy az egészében sikeres oktatási reformban következetesen búcsút vettünk a nevelés gondolatától. A tisztességre, türelemre, az embertárs megbecsülésére és a kölcsönös megértésre való nevelés mégis csak

9 H. Busch, Eine neue Wertedebatte, in: Gesellschaftpolitische Kommentare, 34 (1993) 365 kk.
10 In: Die Welt, 1993, április 20. S. 7.
11 Der Spiegel, 1993 április 18.

központi jelentőségű lenne. Legalább annyira, mint az egyes ember szabadsága és képességeinek kibontakozása. Az úgynevezett másodlagos erények, mint az udvariasság és a tisztesség talán mégis elsőrendű fontosságúak lennének a társadalmi életben." Joschka Fischer programmtervezetébe („A bal oldal a szocializmus után")[12] visszatalál a régi meglátáshoz: „Olyan erkölcstan, amely nem támaszkodik egy követelőző vallás mélyre nyúló normatív erejére, nehezen érvényesül és marad meg a társadalomban. A modern világ hitbeli problémája nem fog megoldódni egy cselekvésre beállított felelősségi etika által, ahogy azt Hans Jonas megpróbálta, mert társadalmi hatását csak vallási háttérből és a belőle folyó normákból vezetheti le."

A közvéleménykutatás szerint a lakosság 70%-a nyugtalan amiatt, hogy „országunkban nem érzik a jog és a jogtalanság közötti különbséget, s az emberek nagyon gyorsan készek az erőszak alkalmazására". Kétharmados többség úgy véli, hogy szükség volna erkölcsi fordulatra, s 49% úgy látja, hogy a hagyományos keresztény értékeket ismét erőteljesebben hangoztatni kellene.[13]

3. Bizalmatlanság az egyházak iránt és az aktív vallásosság visszaesése. Ha a társadalom jövőjét a fiatalságban látjuk, akkor ilyen szempontból a jelek nem biztatóak. Úgy tűnik ugyanis, hogy a keresztény vallásosság az az egyetlen érték, amely a nemzedékváltásban láthatóan vesztett jelentőségéből.[14] A nemzetközi értéktanulmányozás már 1990-ben megmutatta, hogy az Egyházhoz való tartozás és a vallásosság Németországban az átlagos nívó alá süllyedt. A kutatóknak arra a kérdésére, hogy milyen jelentőséget tulajdonítanak sajnát életükben a vallásnak és a személyes Isten létének, a nyugatnémetek elmaradnak Írország, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Belgium és Anglia mögött.[15] Nem sokkal később középkeleteurópai országokban végzett kutatás azt tárta fel, hogy az Egyház és a vallás ellen irányuló kommunista propaganda egyetlen országban

12 Hamburg, 1992, S. 191.
13 Allensbacher Archiv, IfD Umfrage, Nr. 5087.
14 W. Bürkin/M. Klein, Dimensionen des Wertenwandels, Politische Vierteljahrschrift, 35 (1994) 603.
15 P. M. Zulehner, Wie Europa lebt und glaubt, Düsseldorf 1993.

sem volt olyan hatékony, mint Kelet-Németországban.[16] Ott a fiatalok 71%-a mondta magát vallástalannak.[17] Külön meg kell jegyeznünk, hogy ott a katolikusok az összlakosságnak csak kb. tizedrészét teszik ki. Viszont akik megtartották egyháztagságukat, azoknál a templomlátogatás arányszáma elég magas.[18]

Az egyházellenességgel kapcsolatban is vannak kimutatások. Az 1995-ös felmérés szerint a tudatosan egyházellenes fiatalok arányszáma (15%) helyenként felülmúlja az elkötelezetten vallásosakét. A 14 és 24 év közöttieknek majdnem fele azt vallja, hogy semleges magatartást tanúsít az egyházakkal szemben, 22% pedig úgy érzi, hogy bár maga nem aktív, de értékeli az egyházak munkáját. Ebből az következik, hogy a német ifjúság harmada pozitívan áll a valláshoz. Van olyan kimutatás is, amely az ifjúság negatív beállítottságát akarja tükrözni. A szakszervezetek iránt pl. „semmi bizalma sincs" 21%-nak, a bankok iránt 25%-nak, hírközlés iránt 27%-nak, a politikusok iránt 30%-nak, az egyházak iránt 45%-nak.

Természetesen kérdés az is, hogy ezekben az adatokban csak a „hivatalos Egyháztól való idegenkedés" rejlik-e, ami mellett az egyéni vallásosság megnyilvánulásai még megmaradhatnak. A nyugatnémeteknél a 30 év alatti fiatalok közül minden negyedik imádkozik bizonyos alkalmakkor, a keletieknél minden tizedik.[19] Akik Istenben hisznek, azoknak a százaléka nyugaton 44, keleten 14. Nyugaton a hívő nők számaránya nagyobb (48%), mint a férfiaké (41%). Keleten nem olyan nagy az eltérés (12 és 15%).[20] Az is érdekes, hogy keleten a magasabb műveltségűek nagyobb számban istenhívők, mint a kevésbé iskolázottak, nyugaton azonban ez is fordítva áll.[21] Talán azért, mert keleten már két vallásellenes diktatúrát átéltek, s a tanultabbak erre is reflektálnak. A materialista világnézet azonban ott is halványodik. A fiatalabb nemzedék – 13–16 évesek – 32%-a hisz a halál utáni

16 G. Pikel, Dimensionen religiöser Überzeugungen, Kölner Zeitschrift für Soziologia 47 (1995) 516 kk.
17 Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, Mannheim, 1995, S. 46.
18 Pickel, i. m. 522.
19 Allensbacher Archiv, IfD Umfrage, Nr. 5070.
20 IBM-Studie, S. 121.
21 D. Bundestag, 9. Jugendbericht, 1944 december, 213.

életben, míg a 25-29 éveseknek csak 11%-a.[22] Nyugaton az aktív egyházi élet a 30–45 éveseknél a legkisebb arányszámú.[23]

A német ifjúság nagy része nem hisz abban, hogy az egyházak életében nagyobb fordulat következnék be. Keleten a megkérdezettek fele, nyugaton a harmada úgy véli, hogy marad a jelenlegi helyzet.[24] Sokan gondolják azt is, hogy a szekták a jövőben nagyobb szerephez jutnak, bár maguk nem akarnak hozzájuk állni. Úgy látják, hogy a szekták olyan valalamit nyújtanak, amit a történelmi egyházak nem adnak.

Általánosságban az adatok szoros kapcsolatot mutatnak az Egyházhoz való tartozás és az egyéni vallásosság között.[25] Az Egyház kritikusaitól állandóan hangoztatott megkülönböztetés a keresztény vallásosság és az egyházi kötöttség között a gyakorlatban inkább erőltetett kijelentés.[26] Az azonban megállapítható, hogy a vallástalan környezetben felnőtt fiatalok gyermekeiket sem nevelik vallásosan. Az is tapasztalati tény, hogy közömbös környezetben sok vallásos fiatalnak is ellanyhul a buzgósága. Ezektől alig várható, hogy a hitnek olyan terjesztői lennének, mint egyes szektatagok.[27] A történelmi egyházak „népegyház-jellege" forog kockán.[28]

4. Az elkereszténytelenedéssel együtt jár a közömbösség és az élvezethajhászás. Az elkereszténytelenedés társadalmi következményeire II. János Pál pápa is rámutatott a *Centensimus annus* kezdetű enciklikában (Nr. 44). Arról már volt szó, hogy a vallásosság, az Egyházhoz való tartozás és a polgári etika szorosan összetartozik.[29] Most csak azt említjük meg, hogy az Egyháztól való elhatárolódással növekszik a fiatalokban a törvények egyéni és közösségi elutasítása, az erőszakosság, a mások kihasználására irányuló hajlam, a radikális mozgalmak iránti szimpátia, a bizalmatlanság az intézmények iránt, az embertársak iránt és nehezebb a társadalmi rendbe való beilleszke-

22 J. Neander, Jugend im Brennpunkt, in: Die Welt 1993 ápr. 2.
23 G. Pickel, i. m. 521.
24 IBM-Studie, 122.
25 G. Pickel, i. m. 524.
26 Allensbacher Archiv, IfB-Bericht, Nr. 3760/I.
27 R. Köcher, Nachhut oder Vorhut, in: FAZ, 1995 április 5.
28 E. Noelle–Neumann, Die Schweigespirale, Frankfurt 1982.
29 A. Püttmann, Ziviler Ungehorsam, Paderborn 1994, S. 251.

dés. A tapasztalat igazolja, hogy az egyházi keretbe tartozó fiataloknál sokkal rokonszenvesebbek azok a követelmények és erények, amelyek az emberi együttélés alapjait alkotják, mint igazat mondani, szerénynek, udvariasnak lenni, hálát, köszönetet mutatni, megbocsátani, áldozatot hozni és magasabb eszmények iránt elkötelezettnek lenni. Az a meggyőződés, hogy az élet feladat, amelyért érdemes erőinket latba vetni, a hívők körében 40–50%-os elfogadásra talált egy 1987-es felmérésben, míg a nemhívőknél csak 20%-ban.[30] Az az elv, hogy az életet élvezni kell, és nem többet fáradni, mint szükséges, a nemhívőknél 57%-ot kapott, a hívőknél alig 25%-ot.[31] Kerestek választ ilyen kérdésre is: Nem azt kérdezem, hogy mit tesz az állam értem, hanem azt, hogy mit teszek én az államért. A 40 éven aluli katolikusok 30%-a elfogadta, a protestánsok 22%-a, és a nemhívők 15%-a.[32] Ha ezek az adatok csak hozzávetőlegesek is, mégis mutatják az egyházak szerepét a társadalomban. Ehhez pedig még hozzá kell venni a szervezett karitatív működést.

Hogy a közösségi életnek szüksége van lelki beállítottságú tömegekre, azt egy másik ifjúsági tanulmány is mutatja. A tétel ez volt: „A demokráciához feltétlenül hozzátartozik, hogy mindenki tisztelje a törvényt". Ezt a megkérdezettek fele nem fogadta el, viszont széles körben tapasztaljuk, hogy a mindennapi bűnözés, a fekete kereskedelem, a biztosítási csalás és egyéb visszaélések száma növekszik. A fiatalabb újságírók (18–34 évesek) 20–30%-a nem lát rosszat abban, ha részt vesz illegális feltárási módszerekben, míg a 45 éven felüliek sokkal óvatosabbak.[33] Nyugaton 1984 óta az illegális tiltakozó módszerek száma is emelkedik.[34] A 25 éven aluliaknak 13%-a úgy gondolja, hogy a demokráciában bizonyos konfliktusokat csak erőszakkal lehet megoldani.[35] Nyugaton 29%, keleten 21% szerint a magán sérelmeknél is jogos az erőszak alkalmazása.[36] Egyes megfigyelők szerint a modern etika egyik jellemzője az, hogy az emberek túlteszik

30 G. Schmidtchen, i. m. 171.
31 Allensbacher Archiv, IfD-Bericht, Nr. 3718.
32 U.o. IfD-Umfrage, Nr. 5066.
33 Publizistik 38 (1993) 375.
34 Institut für paraxisorientierte Sozialforschung, 1995, S. 53.
35 U.o. S. 93.
36 U.o. S. 97.

magukat a normákon.[37] Egyre jobban terjed a szituációs etika, amely a helyzetből kiindulva ítélkezik, nem az elvek alapján. A fiatalok egy ötöde beszél még arról, hogy a jó és a rossz megkülönböztetésének világos tárgyi mértéke van.

5. Esztétikai és pszichológiai nézetek. A marxizmus-leninizmus és a kapitalizmus gondolatvilágában az erkölcsöt félretolta az érdek. A fiatalok 37%-a úgy véli, hogy az állam őt csak annyiban érdekli, amennyiben azzal személyes ügye kapcsolatos.[38] A közjó helyére lép a maga java. Erre a kérdésre, hogy „miért vagy a világon?" – a 30 éven aluliak 53%-a azt vallja, hogy „élvezni akarja az életet", s csak minden kilencedik szeretne valami jót is tenni.[39] A 14–24 évesek közül csak 8% érzi, hogy a társadalom iránt elkötelezettnek kell lenni.[40] Az etikai-szociális beállítottság helyére lép az esztétikai és pszichológiai magyarázkodás. Csak „azt fogadom el, ami nekem jól fekszik". A fiatalok többsége ódivatú felfogásnak mondja, hogy életét és tetteit nagy egyéniségek példájához igazítsa. Közülük 69%-nak nincs is eszményképe, legföljebb a feltűnő „sztárok" iránt lelkesednek átmenetileg. Hasonlóan kevéssé érdekli őket a társadalmi rend. Fő dolog: megőrizni a szabadságot, függetlenséget, az ember úgy változtatja meggyőződését, mint az ingét. Ebből kifolyólag idegenkednek attól, hogy együttműködjenek pártokkal vagy politikai csoportokkal. llyen irányú aktivitás csupán 2–3%-nál található.[41]

Az állami berendezkedés gyanúsítására nagyon hajlandók, s az alkotmányos intézmények iránt fogy a bizalmuk.[42] Viszont a fogyasztó társadalom szellemének megfelelően egyre nagyobb követelményeket támasztanak az állammal szemben. Háromnegyed részük azt várná, hogy az állam többet tegyen az ifjúságért, de az állam jóléti intézkedéseivel csak tizedrészük ért egyet.[43] Főleg a keletnémet és a női megkérdezettek várnak mindent az államtól.[44] Legsürgősebb politikai

37 Die Polizei 2/1986, S. 54.
38 Emnig-Umfrage im Spiegel, u. S. 72.
39 U.o. 68.
40 IBM-Studie, u.o. 66.
41 H. Schneider, Politische Partizipation, Opladen, 1995, 304.
42 IPOS, Einstellungen zu aktuellen Fragen, u.o. 40 kk.
43 IBM-Studie, u.o. 110.
44 IPOS, Jugendliche und juge Erwachsene, 87.

problémának a munkanélküliség megoldását tartják, nem a környezetszennyeződést. A keleti tartományok fiataljainál a bűnözés megelőzése megelőzi a környezetszennyeződés problémáját.[45] Az égető feladatok megoldását az elkövetkező években a fiatalok a tudománytól, a technikai és a gazdasági fejlődéstől és a polgárok egyéni kezdeményezésétől várják, nem a politikusoktól.[46] A szavazáson való részvétel aránya meglehetősen alacsony, s szimpátiájuk a bal oldal felé hajlik. De 30%-uk egyetlen párttal sincs megelégedve és kétharmaduk nem tart kapcsolatot a pártokkal,[47] sőt 13% gyűlöli a pártokat.[48] A társadalmi berendezkedést nagyobb részük azonban mégsem akarja megváltoztatni, viszont a katonáskodásért kevesen lelkesednek.[49]

6. Nemzeti öntudat: Goethe és nemzeti alaptörvény helyett márka és sör. Nemzeti érzés tekintetében nyugat és kelet erősen különbözik. A nyugati szövetségi államokban a 14–27 évesek közül csak minden második büszke arra, hogy ő német, a keletiek azonban kétharmados többségében. Átlag feletti nemzeti büszkesége az alacsonyabb műveltségű férfiaknak és fiúknak van, és inkább az el nem kötelezetteknek.[50] Másrészt a magasabb műveltségűek nyugaton nagyobb számban érzik jól magukat Németországban, mint a keletiek: az arány: 90–82%. A nemzeti büszkeség főleg Németország gazdasági erejére épül. Arra a kérdésre, hogy „mire lehet büszke egy német?" – válaszként a német termékeket (47%), a gazdasági teljesítményt és a jólétet emlegetik. Goethe, Schiller, az alkotmány és az újraegyesítés csak ezek után következnek.[51] Amikor a fiatalok „Németországot" hallják, akkor először a német márkára gondolnak (79%), a Merzedes–Benz-re (54%), és a sörre (51%).

A fiatal nemzedék – szemben az összlakossággal – Németországnak az európai közösségbe való belépésétől több előnyt vár, mint hátrányt (54%). Háromból két fiatal érdeklődik Európa iránt.[52] Úgy

45 IBM-Studie, u.o. 110.
46 A. Herrhausengesellschaft i. m. 43.
47 IBM-Studie, 106.
48 Emnid-Studie, 77.
49 U.o. 70, 84.
50 IBM-Studie, u.o. 102.
51 Emnid-Studie, u.o. 68.
52 U.o. 83.

gondolják, hogy sok problémát csak az európai közösségben lehet megoldani, s 84% várja, hogy az egyesült Európa jelentősége nagyobb legyen.[53] Keleten azonban sokan ellenzik az egyesülést,[54] és ott az idegenekkel való szembenállás is nagyobb (23%), mint nyugaton (7%). Keleten a fiatalok nagy része azt is ellenzi, hogy az idegenek állampolgárságot kapjanak.[55] Az ottani ifjúság nagy része el sem tudja gondolni, hogy idegenekkel barátkozzon.[56] Ennek megfelelően nyugaton sokkal többnek van idegen barátja, mint a keleti tartományokban.[57]

7. A kapitalizmusellenes szövetkezésből a sikeres családtagig? Első látásra a közvéleménykutatók örvendetes adatokat jelentenek az élethivatás, a munka világa és a gazdasági élet területéről. „Öt évvel a német újraegyesülés után a keleti tartományok öntudatos, vállalkozókedvű nemzedék képét tárják elénk. A fiatal keletnémetek öntudatosak és meg vannak győződve, hogy a piacgazdaságban megvalósíthatják saját céljukat."[58] A hivatásos munkát 40%-uk többre értékeli, mint a szabadidőt. Nyugaton minden ötödik fiatal részesíti előnyben a szabadidőt, míg keleten csak minden tizedik. A nyugatiak a munkát akkor értékelik, ha az kedvükre van (Spass haben), a keletiek ellenben biztonságot és pénzt látnak benne.[59] Nyugaton a legtöbbször emlegetett „álom-hivatás" a művészet, keleten pedig a műszaki foglalkozás.[60] Arra a kérdésre, hogy „mit jelent számodra a munka?" – minden második fiatal azt felelte, hogy „pénzt", és csak 22%-a tartotta hivatása teljesítésének.[61] A fokozott teljesítmény sem a kötelesség értékeléséből fakad, hanem az anyagi jólét fokozásának vagy a szociális haladásnak a gondolatából.[62]

53 IBM-Studie, 52.
54 Jürgen Ern, in: Arbeitgeber, 47 (1995), 544 kk.
55 IBM-Studie, u.o. 23.
56 IPOS, Einstellungen zu aktuellen Fragen, 86–88.
57 IPOS, Jugendliche u.o. 105.
58 H. J. Beyer, Die Generation der Vereinigung, 1995, 7.
59 U. von Willamovitz, Beruf und Arbeitswelt, 1995, 18.
60 IBM-Studie, u.o. 19.
61 Emnid-Studie, u.o. 84.
62 E. Noelle–Neumann, in Focus, 1995 május 15.

A hivatásos munka és a család összehasonlításánál a 30 éven aluliak több, mint fele az egyenrangúságot vallja. Hogy a család fontosabb, azt minden harmadik nyugatnémet állítja és minden ötödik keletnémet. Erősebb hivatásbeli irányulás keleten a városi fiatalságban van.[63] A nők hivatásos munkáját keleten többen elfogadják, mint nyugaton, akkor is, ha a családra hátránnyal jár. A hagyományos munkamegosztást, hogy a férfi hivatásszerűen dolgozik, a nő pedig a háztartást és a gyermeknevelést vállalja, a fiatal férfiak közül 32%, a nők közül 26% fogadja el.[64] Ellenben keleten és nyugaton 90%-ban azonos az álláspont abban, hogy a gyermeknevelésben mindkét fél vegyen részt.[65] Három vagy négy gyermeket fogadna el nyugaton 25%, keleten 8%.[66] Ez az eltérés viszont azzal is összefügghet, hogy keleten korábban nősülnek és a megkérdezettek egy része már ismeri a gyermekekkel járó gondokat.[67] Az egyedüllétet 7% tartja jobbnak, és 7% csak élettársi kapcsolatot képzel el.[68] A házasság (75%) és a család (85%) mégis a legtöbb fiatal életeszménye. Ezen a téren tehát nem beszélhetünk értékvesztésről. Természetesen a vélemény még nem jelenti a vállalást és az abban való kitartást. Hiszen összeurópai viszonylatban 1981-ben 42% hirdette a teljes nemi szabadságot, 1990-ben pedig már 53%, továbbá a feladatok hagyományos felosztásának elhagyása a családban és a házasságban szintén lehet konfliktusok forrása.

8. Elkötelezett pesszimizmus és el nem kötelezett optimizmus. A német ifjúság személyes jövőjét illetően 1995-ben nem zavartatta magát pesszimizmussal. A 80-as évek elejének megtorpanó (No-Future-Generation) nemzedékéből a 90-es évekre jövőbe néző (Go-Future-Generation) lett,[69] amely meg van elégedve életével (nyugaton 95%, keleten 85%),[70] s bizakodónak, sőt nagy számban optimistának mondja magát. De azért ezt a képet is árnyalni kell. Ha a

63 U. von Willamovitz, i. m. 20.
64 9. Jugendbericht, u.o. 263.
65 IPOS, Jugendliche und junge Erwachsene u.o. 43.
66 U.o. 42.
67 IBM-Studie, u.o. 57.
68 U.o. 55.
69 Focus–Titel, 1995 május 15.
70 IPOS, Jugendliche u.o. 5.

fiatal németeket a társadalom jövőjéről kérdezzük, akkor inkább bizakodók.[71] Legalább is 54% ilyen választ ad. De ha úgy teszik fel a kérdést, hogy általában minden rendben van-e társadalmunkban, arra nyugaton 8%, keleten 3% válaszol igennel. Nagy a száma azonban azoknak, akik válságokat fedeznek fel a társadalomban.[72]

Mi jellemzi tehát a mai ifjúságot? Szüleiknek a keresztény egyházaktól való elfordulását tovább viszik, megvan bennük a bizalmatlanság az állami intézményekkel szemben, készek a szabálysértésre, örökölték az antifasizmust és a balodali szimpátiát. Amellett nem érdeklődnek a politika iránt, nem akarnak elkötelezettek lenni. Közelebb áll hozzájuk a teljesítmény, a karrier és a fogyasztói beállítottság, s az ország politikai és gazdasági berendezkedését nem akarják megváltoztatni. A két ország egyesítését nemzeti lelkesedés nélkül fogadták. Azt nem akarják, hogy Európa csalódjék bennük. A szexuális forradalmat nem propagálták tovább, de a kivívott szabadságról nem akarnak lemondani. S egyúttal a házasság és a család biztonságáról sem. Előre láthatóan 2005-ig 2–3 milliárdos vagyont fognak örökölni szüleiktől, és remélhetőleg hálásak lesznek érte. Nagyobb részük (63%) azt vallja, hogy szüleik szeretettel és liberálisan nevelték őket, s csak 18% érzi úgy, hogy szigorú nevelést kapott.[73]

Vajon az alkotmányos demokráciát, amelyet nagyszüleik „Isten és az emberek előtti felelősséggel" létrehoztak, megőrzik-e és megvédik-e külső vagy belső ellenségtől? Továbbá megtöltik-e vitalitással és emberiességgel? Efelől az kételkedhet, aki azt tartja, hogy a jogállam végső fokon rá van utalva a jó és a rossz mértékének megkülönböztetésére, s az csak akkor jelent erőt, ha egy világfeletti tekintély elismerése áll mögötte.

A demokráciáról, az erőszak elutasításáról, az idegenek és általában az emberek felkarolásáról szóló mindenfajta kijelentés keveset ér, ha lelkileg nincs megalapozva ismeretben és érzelemben. „Egy naív meggyőződés elegendő addig, amíg a szélcsend van. De ha azt a kor viharai kérdéssé teszik, akkor az tehetetlen az ellenfelek támadásával szemben, mert nincs igazi alapja."[74] Ilyen vihar eddig elkerülte Né-

71 Emnid-Studie, u.o. 91.
72 IPOS, Jugendliche, u.o. 91.
73 IBM-Studie, u.o. 54.
74 R. Wassermann, Die Zuschauerdemokratie, 1989, 62.

metországot, ezért a 68-as és 89-es ifjúsági nekibuzdulásnak minden gyermeke meghallgathatja Wolgang Schaubles kérdését: „A háború után, amikor az ország elpusztult, a németek utolsó alkalommal látták egzisztenciális szükségességét annak, hogy összeszedjék magukat, nekigyűrkőzzenek és egyesült erővel építsék fel hazájukat. A következő nemzedékeknek olyan jó dolguk volt, hogy alig kellett ellenállást legyőzniük terveik megvalósításáért. Ha visszagondolunk arra, hogy elődeink mit teljesítettek, milyen körülmények között és milyen feltételek mellett, hogy életüket kialakítsák, akkor nem térhetünk ki a megállapítás elől, hogy velük szemben mi szerencsétlen flótások vagyunk. Kiben volna ma erő, hogy utánozza Dietrich Bonhöfer vagy Stauffenberg gróf bátorságát?"[75]

Fordította: Gál Ferenc

75 W. Schauble, Und der Zukunft zugewandt, 1994, 57.

Thomas BINETTO

Ifjúsági világtalálkozók

A tizedik ifjúsági világtalálkozó 1995 januárjában zajlott le Manilában, a Fülöp-szigetek fővárosában. A befejező istentiszteletre közel 4 millió hívő gyűlt össze, és a sajtó sokfelé ilyen címmel számolt be róla: „A pápa minden idők legnagyobb tömegrendezvényén". Az istentiszteletet résztvevői nem mind fiatalok voltak ugyan, mégis felvetődik a kérdés, hogy miben áll II. János Pál pápa kisugárzó ereje és hogy ő valóban az ifjúság elvitathatatlan sztárja-e?

A svájci püspöki konferencia küldötteként Manilában módomban állt átélni egészen közelről a pápa karizmatikus erejét. Különben ez volt az első alkalom számomra, hogy a pápával személyesen is találkoztam. Bár az ő vonzó ereje rám is hatott, mégis megkíséreltem, hogy az általános lelkesedésben ne veszítsem el a világos látást annak megtalálásában, hogy mi húzódik meg „a pápa és az ifjúság" jelensége mögött. A manilai ifjúsági találkozón és utána a loretói zarándoklaton szerzett benyomásaim alapján igyekszem megvilágítani a viszonyt II. János Pál pápa és az ifjúság között.

1. Világos atyai profil. II. János Pál pápa kétségtelenül egyik legérdekesebb személyisége korunknak. Soha még pápa olyan széles körben nem volt ismert, mint ő. Az a karizma, amely őt a „híresek" tömegéből is kiemeli, kétségtelenül hat az ifjúságra is. Neki megvan a világosan körülhatárolt egyedi „image"-ja, amit nem lehet lekopírozni. Ebben a vonatkozásban vannak sajátságai, amelyek a „sztárokat" jellemzik. Ő bizonyos értelemben a Katolikus Egyház „cégjele" lett. Minden propaganda szakember igazolja, hogy az ilyen ismertségi és újrafelismerési fok a fiataloknál nagyon fontos.

II. János Pálnak mindig sikerül a szertartások szűk korlátait átlépni. Az ilyen átlépések és spontán megnyilatkozások az ifjúságot Manilában is viharos tetszésnyilvánításra hangolták. Józanul szemlélve, végül is mindennapi jelek voltak, amelyek a lelkesedést kiváltották, pl. a

sétabot lengetése a zene taktusára. De láthatóan nem voltak begyakorolva, hanem az adott hangulatból adódtak. Éppen ilyen közvetlenek voltak azok a mozdulatok is, amelyekkel a biztonsági intézkedéseket áttörte, és a biztonsági szerveket kétségbe ejtette.

Ilyen helyzetekben egy húsból és vérből álló ember mutatkozott meg a fiatalság előtt. Éppen azt tette, amit a fiatalok is gyakran tesznek a felnőttekkel szemben: lerázta őreinek alkalmatlan beavatkozását és ment a maga útján. Nem is beszélve arról, hogy a szemhunyorgató és ikonná merevedő személyiségektől az ilyesmi távol áll.

Továbbá II. János Pál pápánál nem az a benyomásunk, hogy szerepében nem érzi jól magát. Úgy mozog benne, mintha ő választotta volna ki és saját alakjához szabta volna. És ha néha egy gyermeket karjába vesz, azt is szertartásos merevség nélkül teszi, ahogy az Manilában is látható volt. A fiatalok ezt a valódi gyengédséget tudják értékelni. Az az elérzékenyülés is, amely erőt vett rajta, amikor a szarajevói borzalmakat ecsetelte, szintén spontán jött, s nem előkészített látvány volt. Az ilyen pápának nincs szüksége sem média-tréningre, sem szónoki begyakorlásra. Ebből a szempontból ő természetes tehetség. Ezért nem is áraszt olyan mesterséges szivélyességet, mint amilyen sok helyen látható, és amire a fiatalság allergiás.

Kétségtelenül II. János Pál atyai vonása az egyik fő oka annak, hogy olyan nagy hatása van sok fiatalra. Sok, apa nélkül felnőtt fiatalnak éppen ez a vonás hiányzik. Nekem magamnak megvan a szoros, szívélyes kapcsolatom apámmal, ezért ebben a vonatkozásban nincs jóvátenni valóm. Nem is kíséreltem meg, hogy a pápának nyakába boruljak vagy hozzá meneküljek. De megfigyeltem számtalan fiatalt, akik éppen ezt a közelséget keresték: ha csak néhány pillanatra is, a gyengédséget és biztonságot. El tudom képzelni, hogy mennyi hidegség lehet olyan fiatalok lelkében, akik így keresnek valamilyen apai pótlékot, olyannál, aki legkevésbé elérhető számukra.

Tény, hogy sok szülőnek és felnőttnek nehezére esik a fiatalokkal való törődés. Azért a rossz lelkiismeretet anyagi juttatásokkal igyekeznek megnyugtatni, vagy a tekintélyi nevelés fala mögé rejtőznek. Hogy elkerüljék a végnélküli vitákat a fiatalokkal, egyszerűen irányítani akarják őket, és abban az illúzióban élnek, hogy türelmet gyakorolnak. II. János Pálról senki sem állíthatja, hogy nézeteiben langyos vagy határozatlan. Éppen ellenkezőleg. Ha a kritikusoknak hihetünk,

akkor éppen az ő „keménysége" okoz gondot a hívőknek. De amin sokan megütköznek, az sok fiatal számára vonzó. Nála tudjuk, hogy miről van szó, és ő a fiataloknál sem kozmetikázza magát. Még ha egy megnyilatkozásával nem is értenek egyet, legalább bosszankodhatnak miatta. Képletesen kifejezve, ez a pápa olyan fal, amibe bele lehet ütközni, és nem olyan ködgombolyag, amelyben a fiatalos lázadás hatás nélkül eloszlik. Bizonyos értelemben azért veszi komolyan a fiatalokat, mert nem ad nekik feltétlenül igazat. Miatta lehet lázadni, vitázni, felháborodni, és éppen ezért lehet szeretni.

A pápa erős egyénisége ma láthatóan szemben áll testi gyengeségével. Ilyen háttér mellett feltűnő, hogy népszerűsége az utóbbi években még nőtt a fiatalok előtt. Amit az öregek és a fiatalok viszonyában gyakran meg lehet figyelni, az itt is fontos szerepet játszik. Nyilván azt a tudatot ébreszti fel a fiatalokban, hogy álljanak erős akarattal a kötelesség mellett.

Még egy másik ponton találkozik II. János Pál pápa egészen váratlanul az ifjúsággal. Mindkettő ugyanazzal a korcsoporttal áll generációs ellentétben. Miközben a szülők nemzedéke beleütközik a pápa tekintélyébe, addig a fiatalok szüleik tekintélyét kérdőjelezik meg. Innen adódik a hallgatag szövetség a közös „ellenfél" ellen.

Jelenleg alig van olyan téma, amelyről II. János Pál pápa annyiszor beszélne, mint az ifjúságról. Feltűnő azonban, hogy mindig az irántuk való bizalmat és a beléjük helyezett reményt emlegeti. Érdekes módon ezt azon benyomás ellenére teszi, ami a hírszolgálatokból eredne. Nem ujjal mutogat rájuk és nem használ moralizáló aláfestést. Ebből a szempontból Manilában az ifjúság különös hálával fogadta egyik kijelentését: Elismerte, hogy az Egyházban lehet kritikát gyakorolni. Ez hozzá tartozik az ifjúsághoz és az Egyháznak is hasznos.

Mindenesetre a pápa felismerte, hogy az ifjúság neveléséhez hozzátartozik a bátorítás is. Erőt akar önteni beléjük, hogy a személyes hit útján haladjanak. Az a véleményem, hogy az ifjúsági találkozóknak ez a legértékesebb eredménye. Az is érdekes, hogy a pápa a fiatalok előtt még soha nem beszélt a „régi jó időkről". Szülők és nevelők éppen ezzel mennek a fiatalok idegeire. Például akkor, amikor a II. Vatikáni Zsinatért lelkesednek és magukat mint háborús veteránokat jellemzik. A pápa sohasem akarta magát modernnek mutatni, de azért nem is régimódi.

Ami Manilában mint élő és időszerű istentisztelet bemutatható volt, azt mindenütt jó lelkiismerettel utánozni lehet. (Valaki képzeletszegénységét elrejtheti a mögé, hogy Rómával azonos liturgiát végez.) Nem utolsósorban azok a támadások is növelik a pápa hatását az ifjúságra, amelyeknek ő az Egyházon belül és kívül ki van téve. Ez megfelel minden hatásos és izgalmas film kliséjének, ahol a hős mindig egyedül van és sohasem biztonságban.

Hogy az idők szellemének megfelel-e vagy nem, arról vitatkoznak, de biztos, hogy a mostani pápa karizmatikus alakja sok fiatalra hatással van. A vele való találkozás után gyakran kritikus fiatalok is átlendülnek lelkesedésbe.

2. A pápa sem mindenható ifjúsági nevelő. Aki azonban az elmondottak alapján II. János Pált mindenható ifjúsági vezetőnek gondolná, az nem látja a teljes valóságot. Négy millió fiatal Manilában és néhány százezer Loretóban lehet nagy szám, de amellett látni kell, hogy az ifjúság nagy része, különösen Európában – karizmatikus pápa ide vagy oda – nem akar tudni az Egyházról. Úgy látszik, hogy a környezetükben élő keresztényekben csalódtak és pápai látogatás nem tudja őket áthangolni. Magam személy szerint fenntartással fogadom még azokat a megható megtéréstörténeteket is, amelyeket az ilyen találkozókkal kapcsolatban elmesélnek. Itt is meg kellene vizsgálni, hogy hónapokkal vagy évekkel később mi marad a lelkesedésből. Minden lelkesedés ellenére nem szabad elfelejteni, hogy ezek a pápával való találkozások tömegélmények, s azért nem is lehet szó személyes találkozásról a fiatalokkal. És aki ismeri az Egyházban a fiatalokkal foglalkozók munkáját, az tudja, hogy egy élményszerű istentisztelet még nem elég. Éppen itt igaz, hogy a kis lépések, és a naponkénti fáradozás adják meg az időtálló alapot. Hogy a felemelő élményből kitartó lelkesedés és személyes elkötelezettség legyen, az a legnehezebb feladat az ifjúsággal való foglalkozásban.

Amellett magam erősen kételkedem abban, hogy a tömegrendezvényeknek minden esetben különös eredményei lennének. Nemcsak azért, mert – józanul szemlélve a dolgot – négymillió hívővel nem lehet igazán bensőséges istentiszteletet tartani. Manilában II. János Pál is láthatóan rosszul érezte magát, amikor több százezres fiatalság kórusban kiabálta: II. János Pál, mi szeretünk téged! A pápa nem lehet tömegbálvány. A vallásban nincs szükség Michael Jackson popsztárra.

Továbbá azt sem szabad elfelejteni, hogy azok a fiatalok, akik a manilai találkozón lelkesen éltették a pápát, nagyrészt nem értenek egyet vele minden pontban. A világtalálkozók nem változtatnak azon, hogy sok fiatal pl. a szexuális erkölcs terén több szabadságot és „modernséget" várna el az Egyháztól.

Röviden összefoglalva, Manilában saját tapasztalatom alapján így fogalmaztam meg ezt a magatartást: „Szeretem a feleségemet egész szívvel, hűséges is vagyok hozzá, de nem vagyok vele mindig egy véleményen. Így van ez az Egyházzal is."

Hasonlóan végzetes volna az is, ha szavakkal kifejeznénk bizalmunkat az ifjúság iránt és őket a jövő reményének neveznénk, de gyakorlatban nem várnánk tőlük igazi megtérést. Ha a fiatalok az Egyházat velünk együtt akarják alakítani, akkor az Egyház valóban alakul. Ezért a bizalmat ebben az irányban kell megmutatni, és abban kell őket segíteni, hogy az egyházi életet az egész közösséggel együtt alakítsák, ne pedig azzal szemben.

Továbbá fel kell ismerni azokat a határokat is, amelyekig a nagy találkozók kifejtik hatásukat. II. János Pál pápának kétségtelenül megvan a képessége, hogy kapcsolatot teremtsen a fiatalsággal, s azt igyekszik az egész Egyház javára kihasználni. De természetesen az ifjúsági lelkipásztorkodást nem végezheti egyedül.

Egyébként a pápának az ifjúsághoz idézett szavai sokszor általánosságban mozognak. Emlékszem, hogy Manilában a nemi erkölcsre vonatkozóan ezt a figyelmeztetést adta: Ne éljetek vissza a nemiség csodálatos ajándékával! Ez igaz és fontos követelmény, de általános. A püspökök, a lelkipásztorok és a nevelők feladata marad, hogy az általános elvet a különleges helyzetekre alkalmazzák. A nagy találkozók lehetnek gigantikus élmények, de nem teszik fölöslegessé az egyénekkel való aktív, vonzó és meggyőző foglalkozást. A nagy találkozó és a pápa karizmatikus ereje lehetőséget ad az Egyháznak, hogy magát és értékeit bemutassa. De ezt a lehetőséget ki kell használni és tettekre váltani. Csak az egyetemes Egyház és a helyi egyházak kölcsönös együttműködése teszi a világtalálkozót hiteles rendezvénynyé, s akkor lesz az Egyháznak elkötelezett fiatalság számára igazolás és további serkentő erő.

Fordította: Győrffy Andrea

Ron AUSTIN

Hollywood és az ifjúság

Miközben a szülők és a pedagógusok arról panaszkodnak, hogy a televízióban túl sok az erőszakról szóló híradás, a moziban új irányzat jelentkezik, amit „illedelmes erőszaknak" (schicke Gewalt) lehetne mondani. Oliver Stone filmjét (Natural Born Killer) lehetne szatirának is felfogni, de igazában kielégíti és táplálja az értelmetlen és leplezetlen erőszakra való igényt. A televíziós vállalatok sokat áldoznak arra, hogy a relatíve fékezett erőszakábrázolásukat megvédjék a támadások elől, a Hollywood-filmek pedig továbbra is telítik a kasszákat a gyilkosság és a halál ábrázolásával. Készakarva nem vesznek tudomást egy közéleti ügyről?

A kérdésre a válasz benne van a filmipar mechanizmusában és annak az ifjúságtól való egyre nagyobb függésében. Ha valaki a médiumokat, amelyek a nyereség fejében éppen a fiatalságot célozzák meg, valamilyen korlátozásnak akarja alávetni, vagy velük megfelelő egyességre jutni, akkor annak a párbeszédbe bele kellene vonni azok hatalmát és az ifjú publikumtól remélt nyereségüket is.

Az első ilyen kísérlet volt a „Dancing in the Dark" című könyv, amelyet Quentin Schulze kollegáival együtt írt 1990-ben a „Calvin Center for Christian Scholarship" számára. Alcíme ez volt: „Ifjúság, népi kultúra és elektronikus média", célja pedig, hogy bemutassa az ifjúsági „kultúra" történetét és fejlődését. Kiváló elemzést adott arról, miként lehet üzletet csinálni a felnőtté válás jelenségéből, és hogy mik annak a következményei.

A szerző történeti kiindulást választ és megállapítja, hogy minden társadalomban szembesülnek ezzel a problémával: az ifjúság energiáit és lelkesedését megfelelő csatornákba terelni, de csak a mi mai társadalmunk bátorította fel az ifjúságot arra, hogy saját értékeit, hitbeli meggyőződését és szertartásait kialakítsa.

A fiatalok iskolázása meghosszabbodott, ezért az ifjúkor is hosszabb lett. Az ötvenes években ez az ellentmondásos tapasztalás részben elszigetelődést váltott ki, részben pedig azt, hogy egyesülve a munkásosztály fiataljaival valamilyen forradalmi ifjúsági kultúráról kezdtek álmodozni. Hasonló módon mozdultak meg a hatvanas években az egyetemek. Nem Vietnám volt az ok, hanem a tanulók felismerése, hogy ők csak számok a computerben. Elég visszaidézni a Berkeley-i mozgolódást, amelynek mottója eredetileg az volt: „Ne engedjétek, hogy kiforgassanak, megfélemlítsenek és elhallgattassanak benneteket".

A jövedelem gyarapodása és a családi kötöttség lazulása 1955-ben nagy gazdasági lehetőségeket nyitott meg, de egyúttal felébresztette az érzelmi és ösztönös vágyakat is. Az eredmény az „ifjúsági kultúra" lett, amely éppen olyan ellentmondásos volt, mint a körülmények, amelyek kialakulásához vezettek. Ilyenek voltak: az azonosság keresése, amit a nyereséges ipar irányított, és a „felkelés", ami a fiatalokat végül is betagolta egy szociál-ökonomikai rendszerbe. Az „ifjúsági kultúra" ideológiája végül is nem forradalom lett, hanem „fogyasztói társadalom".

Az „ifjúsági piac" régóta csatatér az értékek harcában. Itt azonban – ellentétben a rock-and-roll és a pepsi-nemzedék megállapításával – nem generációs vitákról van szó. Ha tehát az „ifjúsági kultúra" által előidézett értékvita nem egyszerűen küzdelem az elöregedett rend és fejlődő ifjúság között, és ahogy a közelebbi vizsgálat mutatja, a táptalaj egy mesterséges álkultúra, amit a hatalmasok az ifjúság számára kialakítottak, akkor egyáltalán milyen témákról van itt szó? A központi probléma mindenek előtt az *erkölcsi tekintély*, továbbá az *intimitás eredete* és lényege. A nyelvi álarc erre vonatkozólag az „erőszak" és a „szex".

A tekintély témájának leginkább az erőszak leküzdésénél van legnagyobb és legdöntőbb jelentősége. Az „erőszak" városaink életében igazában nem más, mint a fiatalok brutális és agresszív magatartása. Aki a médiumokban megfigyelte az utolsó két nemzedék fejlődését, az meglepődhet a tekintély minden formájának szétzilálásán és folytonosságának a hiányán. A legnagyobb kárt minden esetre a törvényes apai tekintély állandó lejáratása okozza. A „hősnek" és a gazfickónak az ábrázolása a médiákban mindig a meg nem érett

fiatalra vonatkozik, aki szembeszáll az örök, uralkodni akaró apai figurával. Pedig minden olyan társadalom, amely nem vesz tudomást az idősebb férfiak pótolhatatlan szerepéről, az egyre inkább kénytelen a rendőrségre és az államhatalomra támaszkodni.

Az intimitás témáját legtöbbször elfelejtik a szexualitás körüli vitákban. Pedig a médiumoktól kapott szexuális képzetek inkább csak a fiatalok biológiai ösztönéit izgatják. Ezzel hamis intimitást hirdetnek, amennyiben csak a fiatalok felületes érzelmeit táplálják, de nem segítik őket igazi személyes kapcsolathoz.

A médiumok szemszögéből „érthető" az egyre növekvő média-fogyasztás. Az olyan követelmények és szembesülések, amelyek a valóságos, gondoskodó szülői nevelésben szükségszerűen adódnak, azok nem érdekesek. Éppúgy a fájdalom és a csalódás sem, hanem csak az, ami szórakoztat. De ez a „boldogság-piac" a fiatalságnál oda vezet, hogy a szülők és a nevelők tekintélye alól kihúzza a talajt. A média-piac, mint minden más üzlet, névtelen és standardizált. Egyúttal olyan megtévesztővé és csalogatóvá válik, hogy a fiatalok kedvet kapnak az utánzásra.

A média számára az „ifjúsági kultúra" pótolhatatlan értéke abban van, hogy a fiatalok nemcsak alakítható és sebezhető fogyasztók, hanem a leggyorsabb és legmaradandóbb átállás lehetőségét nyújtják. A „generációs-piacgazdaság" igazában hamis megjelölése egy üzletnek, amelyben a reklámipar a médiumokon keresztül néhány évenként új meg új mértéket állít fel.

Egy meggyengült vallási színezettel rendelkező kultúrának természetesen nehéz szembenézni az elmúlással és a halállal. De a meghosszabbított ifjúságra alapozott fogyasztói társadalom olyan beállítottsághoz fog vezetni, amely akadályozza az érettség kibontakozását. Mindenesetre már ma meg lehet állapítani, hogy amikor a médiumok kísérletet tesznek a generációk közötti identitás és szolidaritás megteremtésére, az nem nyújtja a felnőtté válás igazi és szükséges megtapasztalását. Elkötelezettség és áldozatvállalás nélkül az ifjúságban nem lehet kialakítani szilárd egyéniséget és tartalmas életet. Ahol mindent az élvezet vagy szenvedés szemszögéből néznek, ott az élet kiüresedik, s az emberek állandóan látványos fordulatokat és új élményeket keresnek.

Ha az ifjúsági kultúra ezen következményeivel szemben állást akarunk foglalni, akkor figyelembe kell venni a megelőző problémá-

kat. Mi határozza meg és mi ellenőrzi a fiatalok életét? Kinek a joga és kötelessége ezt az ellenőrző funkciót gyakorolni? Továbbá: Ki határozza meg a valóságban a fiatalok értékrendszerét? Szülők? Tanítók? Vagy a szórakoztató ipar? A válasz – úgy látszik – a valóságnak merőlegesen ellentmond. A fogyasztó ipar minden kritika ellen állandóan azzal védekezik, hogy ők csak a fogyasztókat szolgálják ki, és hogy maga a piac az ellenőrző forma. Ez a válasz azonban nem őszinte, mert itt nem felnőtt, érett fogyasztókról van szó, akik kritikát tudnának gyakorolni. Tehát valakinek vállalni kellene a felelősséget.

A „Dancing in the Dark" szerzői adnak egy megoldáskísérletet. Azt hozzák fel, hogy a technika majd megoldja a problémát széleskörű decentralizáció által. De mivel az ifjúsági kultúra termékei mindig nyereséget ígérnek és nyereségre számítanak – akár a film, akár a zene területén –, azért naiv dolog lenne az ipar önkorlátozásában reménykedni. A szerzők ugyan elutasítanak egy „át nem gondolt hagyományosságot", mint választ, mégis arra a megállapításra jutnak, hogy az „erős, hagyományos helyi struktúrák" nélkülözhetetlenek olyan pluralizmusban, amely elég eleven ahhoz, hogy kulturális alternatívákat nyújtson.

Egy úgynevezett „media litteracy-mozgalom" (médiaképzés) már elindult, és jó út lehet a reformhoz, bár a nyilvánosság még nem fogadta be egészen. Kanadában és Ausztráliában jobban elterjedt, mint az U.S.A.-ban. Arra törekszenek, hogy az elektromos médiumokon keresztül szellemi képzést nyújtsanak. Nevelési szempontokat ajánlanak fel, hogy fejlesszék a kritikus gondolkodást és értékelést.

Ha katolikus hívők megkísérlik, hogy akár mint nézők, akár mint szülők és nevelők, a médiumokkal foglalkozzanak, hivatkozhatnak saját kulturális pozíciójukra: a családnak, a közösségeknek, az Egyháznak megvan a joguk és kötelességük, hogy alakítsák gyermekeik értékítéleteit. A médiumok legjobb esetben is csak pótlékok. És ha az üzlet, a nyereség lehet jogos cél is, az mindig csak másodlagos marad.

Fordította: Győrffy Andrea

Leo SCHEFFCZYK

Az Egyház mint Jézus Krisztust jelképező teljes szentség

I. Az ősszentségtől az Egyházig mint teljes szentségig

1. Az Egyház profán és misztikus-szentségi értelmezése

a. Az egyház új, lényegi szemlélete

Aki Jézus Krisztus titkát szemléli és a Kalcedoni Zsinattal hiszi benne a „valóságos Isten" és „valóságos ember" egységét (DS 301), az megérti, hogy róla lehet és kell is, mint első és őseredeti „szentségről" beszélni.

A keresztény hit az Egyházról is állítja, hogy „szentség". Közelebbről úgy jellemzi, mint „általános", „egyetemes" szentséget, mint felsőbb vagy teljes szentséget.

Az Egyház, mint szentség, olyan megállapítás, ami nem magától érthető. Ilyen kérdések merülnek fel: Hogyan lehet egy emberi közösség szentség? Van még a hét szentség mellett egy új, nyolcadik? Ha az Egyházat Krisztushoz hasonlóan szentségnek tekintjük, akkor ez a kérdés is jelentkezik: Nem tesszük ezzel az Egyházat Krisztussal egyenrangúvá annyira, hogy hamis módon istenítettnek látszik? Ezért az általános hitbeli meggyőződésben nem is áll előtérben az Egyház szentségi jellege. Csak azt tudják, hogy az Egyházban vannak szentségek, de azt nem, hogy valamilyen szempontból az Egyház is szentség. Mégis, ez a gondolat az Egyház lényegének mélyebb megértése szempontjából nagyon is kifejező és termékeny.

Ezért nem véletlen, hogy a II. Vatikáni Zsinat a „szentség" kifejezést az Egyházra átvette a hagyományból, és külön hangsúlyt adott neki. Ezt mondja: „Az Egyház Krisztusban mintegy szentsége, vagyis jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberiség egységének" (Egyház 1). A „mintegy" szó arra utal, hogy a

„szentség" megjelölést az Egyházra nem lehet egyértelműen alkalmazni. Nyilvánvalóan nem azt jelenti itt a szó, mint amikor Krisztusra vagy az egyes szentségekre alkalmazzuk. De más részről nem is tekinthetjük az Egyházat teljesen különböző értelemben szentségnek, mint Krisztust vagy az egyes szentségeket. Első pillanatra világos, hogy az Egyház, mint szentség *közbeeső helyet* tölt be Krisztus és a hét szentség között. Szentségi jellege Krisztushoz van kötve, az „ősszentséghez", és belőle ered. Másrészt az Egyház az az összefoglaló valóság, amely az egyes szentségeket magában hordozza és magából adja. Ezért ha az Egyházat szentségnek mondjuk, a legmélyebb titkát érintjük. Olyan szemszögből nézzük, amelyből kifolyólag másnak tűnik, mint a profán világi szemléletben. Az utóbbiban csak mint cél-közösséget látják, amelynek vallási és erkölcsi rendeltetése van. Sőt, néha hatalmi eszköznek tekintik földi céloknak vallási mezben való megvalósítására. A „szentség" megjelölés eltereli a figyelmet a felületes felfogástól, s arra a végső mélységre irányítja, ahol az Egyház érintkezik Krisztus istenemberi titkával, illetőleg abból ered. A keresztény ember számára, aki magát az Egyház tagjának tudja, új megértés fakad keresztény létét és feladatát illetően. Megérti, hogy maga is be van vonva Krisztus misztériumába. (Az egyházatyák korából származó kijelentés szerint a keresztény ember *„anima ecclesiastica"*, egyházi létvalóság.)

b. A profán szemlélet ellentéte

Van olyan széles körben elterjedt nézet, amely az Egyházat csak szociológiai mértékkel és társadalmi normákkal akarja megérteni. Ezek számára az Egyház szentségi szemlélete kihívónak és értelmetlennek tűnik. Hiszen az ő szemükben az Egyház csak olyan emberi közösség, amelynek van közös hite és azt felajánlja a világnak, s így akarja a világ javát szolgálni. A Krisztussal való kapcsolatot – ha egyáltalán megértik – elintézik azzal, hogy azok közösségéről van szó, akik elfogadják Krisztus tanítását. Az ilyen Egyház nem Krisztus misztériumából keletkezik, nem az ő hívása és kiválasztása alapozza meg, amely mind az egészre, mind az egyes hívőre vonatkozik, hanem – modern demokratikus értelmezés szerint – úgy keletkezik, hogy az emberek egy jó dolog érdekében tömörülnek és eszményképet választanak. Hogy ez mennyire különbözik az Egyház misztikus-szentségi felfogásától, azt felmérhetjük Aquinói Szent Tamás szavain († 1274),

amelyek az ősegyházig visszamenő (Jn 19,34) hagyományra utalnak: „A szentségek a kereszten meghalt Krisztus oldalából fakadnak, s az Egyház ezekből épült fel" (4Sent. d 18, q 1a, 1 sol 1).

Az Egyház szentségi-misztikus jellegével szembenáll még egy másik felfogás, amely szerint az Egyház olyan emberekből álló közösség, amelyben csak „Jézus ügye" folytatódik, azaz ahol elevenen megmaradt az ő szándéka, példája és tanítása. Ha csak ez lenne a helyzet, akkor az Egyház Jézussal kapcsolatban csak azt tenné, amit más társaságok Dantéval, Shakespeare-rel vagy Goethével tesznek: fenntartják ezeknek a nagy embereknek az emlékét, de nem állítják, hogy ezt az emléket másutt nem éppen olyan jól ápolják, vagy még jobban. Az ilyen szemléletben nem lehet felismerni, hogy az Egyház különleges kapcsolatban áll Krisztussal, olyanban, amelynek a világban nincs megfelelője. Ennek a kapcsolatnak alapján az Egyház olyan titok, amely Krisztus titkával mint szentséggel áll összefüggésben, s ezért viseli magán a „szentségi" jegyet.

c. A szentségi jelleg értelme

Az a tény, hogy az Egyházat ma sokan csak profán társadalmi módon értelmezik, még nem ok arra, hogy az emberek előtt ne tárjuk fel az Egyháznak azt a misztikus, mély értelmét, még akkor sem, ha ez nehézség elé állítja őket. Ha megtesszük, követjük a II. Vatikáni Zsinat eljárását. Nagy jelentősége van annak, hogy a zsinat az Egyházról szóló dogmatikai határozatában (*Lumen gentium*) első helyre tette ezt a fejezetet: Az Egyház misztériuma. Bár a „misztérium" kifejezés a mai ember számára sokszor idegen, a zsinat nem akart lemondani arról, hogy az Egyházat úgy jellemezze, mint „misztériumot", mint hittitkot. A szó olyan, mint egy jel, amely valami rendkívülire mutat, ami túlhaladja a mindennapi és megszokott felfogást vagy keretet.

Ezzel a megjelöléssel távoltartja az Egyháztól a tisztán politikai és szociológiai szemléletet. Nem lehet csupán úgy elintézni, mint emberek egyesületét, mint evilági cél-társaságot, mint erkölcsi intézményt, amely elkötelezte magát egy határozott példaképnek vagy ügynek. Az ilyen emberi-természetes alakulatokat nem szoktuk misztériumnak, titoknak nevezni.

Ez a megnevezés azt is jelzi, hogy az Egyházat nem lehet csupán külső, látható formájából megérteni, mint más szervezetet vagy intézményt. Bármennyire is fontos az Egyház külső szervezete – erre

később még rámutatunk – a látható intézményt nem önmagában álló egésznek kell venni, hiszen egy csak külsőleges és látható dologba természete szerint nem lehet belefoglalva az, ami misztikus.

Mit értünk közelebbről az Egyház misztériumán? Miben áll az valójában? Újszövetségi összefüggésben a misztérium, a titok, elsősorban olyan isteni elhatározás, amely kezdettől fogva rejtve volt Istenben, s az „idők teljességében" (Gal 4,4) az emberek kinyilatkoztatást kaptak róla, s ebben a kinyilatkoztatásban jelen van az emberek üdvössége. A jelenlét azonban még nem jelenti az üdvösségre vonatkozó elhatározás teljes megvalósulását és befejezését. Ezt a titokban még mint megvalósulandót várjuk. Vagyis az üdvösség titkának eszkatológikus jellege van, azaz a végső megvalósulásra vonatkozó jelleget hordozza, s csak az üdvtörténet végén nyilvánul ki teljesen. Jézus istenemberi alakjában minden titok valóság lett, konkretizálódott és összpontosult. Őbenne a misztérium egyszerre látható és tapasztalható lett a világban (1Jn 1,1), de másrészt a hit titka benne is rejtve marad. A teljes kibontakozás az üdvösség történetében megy végbe, s az idők végén Jézus újra eljövetelében éri el csúcspontját.

Jézusnak és az Egyháznak erről az örök titkáról, amely időben valósult meg, az első kereszténynek eleven elképzelésük volt, ahogy azt a második Kelemen-levél (II. század) egyik kijelentésében olvassuk: „Az Egyház nem a mostani időből ered, hanem a korábbi időből. Szellemileg már ott volt, mint ahogy Jézus is. Ahogy Jézus napjainkban megjelent, hogy megváltást hozzon, úgy az Egyház is Krisztus testében láthatóvá vált" (2 Pseud. Kelemen, 14). Hasonló szavakkal írja le később Nisszai Szent Gergely († 394) az Egyház titkát: „Az Egyház alapítása az új világ teremtése... Benne új ember jelenik meg, annak a képmására, aki őt alkotta. Az Egyházban új csillagok ragyognak fel, az apostolok, akikről meg van írva: Ti vagytok a világ világossága" (Az Énekek énekéhez, 13). Itt az Egyház a teremtésbe, a megváltásba és a világ beteljesedésébe vetett hitnek a belső titka.

2. Az Egyház Krisztusban gyökerező titka bibliai képekben

a. A képek gazdagsága

Ami igazán misztérium-jellegű, az bizonyos értelemben kimondhatatlan. Főleg nem lehet egy szóba, egy fogalomba belesűríteni. Ez már abban a módban is tükröződik, ahogy a Szentírás az Egyház

Krisztusban gyökerező titkáról beszél. Az Újszövetség úgy közeledik az Egyház szentségi titkához, hogy a titkot olyan koncentrikus körökkel veszi körül, amelyek a középpont felé állandóan szűkülnek. Ezt a *képek* sorozatával éri el, amelyeknek ószövetségi gyökerük van, de itt új fényt kapnak. Az Úszövetségből való a nyáj (1Pt 5,2) és a juhakol képe (Jn 10,1–10) az Istenben összegyűlt közösség kifejezésére. Az Úszövetségben Isten maga a nyáj pásztora (Iz 40,11; Ez 34,11), ő legelteti, felkeresi, összegyűjti, óvja a szétszéledéstől és jó legelőre vezeti (Ez 34,14). Az Újszövetségben Krisztus a jó pásztor (Jn 10), ő a nyáj számára vezető, szabadító, az élet osztogatója és az egyetlen igazi őr az ajtónál (Jn 10,7). Az Ószövetségben Isten és a választott nép kapcsolatáról van szó, ez itt Krisztus és a benne hívők kapcsolatává válik.

Az ószövetségi előképnek az ilyen keresztény „véglegesítése" más képeknél is megtalálható az Újszövetségben, s ezek a képek is az élő, szerves világból valók. Így lesz az Egyház az Isten szántóföldje (1Kor 3,9) vagy gondozott szőlője (Mt 21,33–41). Az Ószövetségben Isten maga a szőlő tulajdonosa (Iz 5,1–7). Ő ülteti és gondozza. Izrael pedig mint Isten népe a szőlő, amelyet Isten éretlen, keserű gyümölcse miatt átenged a pusztulásnak. Az Újszövetségben a kép bensőséges és elmélyült. Jézus az igazi szőlőtő (Jn 15,1), s tanítványainak benne kell maradniuk, mert tőle kapják az éltető erőt.

Más életösszefüggésből inkább a művészet és a kézművesség területéről valók azok a képek, amelyek az Egyházat épületnek (1Kor 3,9), Isten házának (Iz 5,11; Mt 10,6; 1Tim 3,5; Jel 3,12) mondják, amely élő kövekből épült (1Pt 2,5), s amelynek szegletköve (Mt 21,42) és alapköve (1Kor 3,11) maga Krisztus.

De az Újszövetségben a fő hangsúly az emberi személyes valóságnak megfelelő képeken van, s azok mutatják be az Egyház viszonyát Istenhez és Krisztushoz. A legmélyebb értelmű és a legbeszédesebb képek azok, melyek az Egyházat úgy jellemzik, mint Krisztus jegyesét (összekapcsolva a mennyei Jeruzsálem képével), mint Isten népét és Krisztus testét.

Már az Ószövetségben úgy szerepel Izrael, mint Istennek kiválasztott és gyakran hűtlenné váló jegyese (Iz 5,1; Jer 2,2; Oz 2). Ozeás utal a legnagyobb gyöngédséggel a jegyesi viszonyra Isten és Izrael között, de a mély drámaiságot is felfedi, mert az a szeretet, irgalom és hűség,

amelyet Isten a szövetségben jegyese felé mutat, a jegyes hűtlensége miatt kénytelen a fenyegetés és az ítélet formáját ölteni (Oz 2,10–17). De mögötte azonnal felűtnik az új, végérvényes szövetségi és jegyesi viszony ígérete is (uo. 22). Az Újszövetség úgy látta, hogy ez a jövendölés teljesedett Isten új népében, azért átvette a jegyes képét, átalakította és új szellemmel töltötte ki. Itt már Krisztus a vőlegény (Jel 21,2), aki odaadta magát az Egyházért, hogy megszentelje és az élet igéje által a keresztség fürdőjében megtisztítsa (Ef 5,26). Ez az új jegyesi viszony most már a menyasszony, vagyis az Egyház oldaláról is felbonthatatlan. Ennek alapja az, hogy a Krisztus által megszentelt jegyest a *szentség Lelke* tölti el, s ezért nem fordulhat el vőlegényétől. Hiszen egy Lélekkel egy testté lettünk a keresztség által (1Kor 12,13). A Jelenések könyvében a jegyes a mennyei Jeruzsálem tündöklő színeiben ragyog, s mint a vőlegény számára feldíszített menyasszony jelenik meg. Ez ugyan az Egyház végső teljességére vonatkozik, de már most is ott van a mennyben, s egységet alkot a földi Egyházzal, amelyben a megvalósulás folyamatosan végbemegy.

Amíg a „jegyes" motívum az Egyház titkát inkább személyi-egyedi értelemben fejezi ki, addig az Isten népének képe arra való, hogy figyelmünket az Egyház titkának közösségi, szociális és egyetemes szempontjára irányítsa. Ennek a képnek az ószövetségi gyökere többszörösen jelentkezik az Újszövetségben, különösen amikor Isten kijelentéseit idézi: „Én Istenük leszek, ők népem lesznek" (Ez 37,27; 2Kor 6,16; Zsid 8,10; Jel 21,3). Az Ószövetségben Izraelnek, mint Isten népének a kiváltságát az Egyiptomból való csodálatos kiszabadítás alapozta meg, amit Mózes vitt végbe (Kiv 6,6kk), továbbá a szövetségkötés (Lev 26,9–12; MTörv 7,6). De ott is érvényes – főleg a prófétai igehirdetésben –, hogy csak a jövő Izraelje lesz a szó teljes értelmében Isten népe.

Az apostoli Egyház az Újszövetség számtalan kijelentésében érzékelteti, hogy magát Isten végleges népének tudja, a végső idők közösségének. Ezzel adva van a kapcsolat az Ószövetségnek Isten népéről tett kijelentéseivel. Ez főleg a kiválasztás és a kegyelem gondolatára érvényes. Az Újszövetség is éppúgy vallja Isten szabadakaratú cselekvését, mint az Ószövetség: „Azelőtt nem voltatok Isten népe, de most az vagytok. Azelőtt nem találtatok kegyelmet, de most kegyelmet találtatok" (1Pt 2,10; utalva Oz 1,6 és 2,3-ra). A kegyelem,

az ingyenes adomány, tehát ott lebeg mindkét szövetség felett. De a két „szövetség" alapja különböző. Az újban az alapot Krisztus keresthalála adja meg, mint áldozat, amelyben „Krisztus feláldozta magát értünk, hogy megváltson minden engedetlenségtől és mint saját népét megtisztítson" (Tit 2,14). Krisztus halála új jogcímet adott arra, hogy népe hozzá tartozzék, s az ő igényét nem lehet felülmúlni.

Az Egyháznak, mint Isten új népének megjelenése lehetővé tette az Egyháznak, mint történeti valóságnak a felismerését. Még mint „Isten vándorló népe" él (Zsid 13,14), és nem ért célba, hanem csak a világ történelmi dombjain és szakadékain vándorolva törekszik a beteljesedésre. Ezért nem mentes a földi küzdelemtől, megpróbáltatástól és erőpróbától. Állandóan úton van, hordozza az igéretet és várja a beteljesedést. Erre a szempontra a II. Vatikáni Zsinat is rámutatott: „Már a pusztában vándorló Izraelt is Isten Egyházának nevezték... s így nevezik Krisztus Egyházának az új Izraelt is, amely a jelen világban vándorolva keresi a jövendő és maradandó hazát" (Egyház 9). Ennek és hasonló kijelentéseknek a félreértése volna, ha bennük az Egyháznak valamilyen „demokratikus" berendezkedését akarnánk megtalálni, mint ahogy újra meg újra megtörténik, mert nagy rá a kísértés. Ez a nép nem „alulról" alakult ki, hanem „felülről", amennyiben Krisztus hozta létre. Ezért rá irányul, s éltető elve az ő Lelke marad.

b. A „Krisztus teste" kép jelentése

Az újszövetségi egyházi felfogásnak legérettebb gyümölcse az a kijelentés, hogy az Egyház „Krisztus teste" (R. Schnackenburg). Így érthető, ha XII. Piusz úgy jellemezte azt, mint „az Egyháznak a legjelentősebb és legistenibb lényeges meghatározását". Ez a fogalom elsősorban Pál apostolra megy vissza, és nem szabad csak egyszerű képként és átvitt értelemben magyarázni. Igazi valóságot jelöl, bár nem lehet fizikai értelemben venni. Másrészt viszont sokkal több, mint morális vonatkozás. Ezért később az eredeti fogalomhoz hozzátették a „misztikus" jelzőt.

Szent Pál a Krisztus teste témát az 1Kor, Róm, Kol és Ef levelekben fejti ki. Az első utalást az Egyházra, mint Krisztus testére az 1Kor 6,15-ben találjuk, ahol az apostol kérdezi a közösséget? „Nem tudjátok, hogy testetek Krisztus tagja? Szabad nekem Krisztus tagját a parázna nő tagjává tenni?" Bár itt a „Krisztus teste" kifejezés még nem fordul elő szó szerint, de a „Krisztus tagja" kifejezés mögött felismer-

hető. A kereszténveket testi valóságban úgy szólítja meg, mint Krisztus tagjait, s ezáltal kiviláglik a megváltás és a megszentelés testi jellege.

Pál apostolnak az Egyházról, mint Krisztus testéről szóló tanítása érthetőbbé válik az 1Kor 10 alapján. Ez azért jelentős, mert az apostol Krisztus szentségi testéről beszél és ezt mondja: „A kenyér, amelyet megtörünk, nem Krisztus testében való részesedés? Mi ugyanis sokan egy kenyér, egy test vagyunk, mivel mindnyájan egy kenyérből részesedünk" (1Kor 10,16). A kijelentés értelme az, hogy a szentség létrejöttében való részvétel és az Úr áldozati testének vétele által mindnyájan Krisztus testévé lesznek. Vagyis a kenyérnek mint Krisztus testének vétele által létrejön az *„incorporatio"*, a testébe való besorolás.

Az 1Kor levélben a legfontosabb hely, ahol az apostol az Egyház és Krisztus kapcsolatát Krisztus testének képében fejezi ki, a 12. fejezet, amely a Szentlélek ajándékairól beszél. A közösség különféle tagjainak egységét és a kegyelmi adományoknak, a karizmáknak a rendeltetését Krisztus egységes testére való hivatkozással alapozza meg. „A test ugyan egy, de sok tagja van, s a testnek ez a sok tagja mégis egy test. Mi ugyanis mindnyájan egy Lélekben egy testté lettünk a keresztségben: akár zsidók, akár pogányok, akár rabszolgák, akár szabadok. Mindnyájunkat egy Lélek itatott át" (12,12). Miután Pál ezt a megalapozást az emberi test viszonyára való hivatkozással megvilágította, gondolatát ebbe a fontos kijelentésbe foglalja bele: „Krisztus teste vagytok és egyenként egymásnak tagjai" (1Kor 12,27).

A Kolosszei levél még egy új elemet visz bele az Egyháznak, mint Krisztus testének a képébe, s ott van szó először Krisztusról, mint a test *fejéről*: „Ő a testnek, az Egyháznak a feje" (Kol 1,18). Azokról a tévtanítókról pedig, akik ellen itt küzd, ezt mondja: „Elutasítják a főt, jóllehet ő tartja és fogja össze az egész testet inakkal és izmokkal, s az Isten szerint való növekedésről is ő gondoskodik" (Kol 1,19). Az ilyenektől a keresztények ne engedjék magukat félrevezetni.

Nem elemezhetjük itt tovább az apostolnak Krisztus testéről szóló tanítását. Utalhatnánk még az Efezusi levél megfelelő helyeire (1,22; 4,15; 5,22). Összefoglalólag azt mondhatjuk, hogy Pál bizonyos értelemben Krisztusnak a személyes, feláldozott és feltámadt testét azonosítja az Egyházzal. Krisztust mint kollektív személyiséget értelmezi, és valahogy egynek veszi az Egyházzal. Amellett szó van a híveknek a Krisztussal való bensőséges, kegyelmi és szellemi egységéről, amit a

Szentlélek hoz létre, s annak a testi kép alapján látható-testi dimenziója van. A láthatóság elsősorban abban mutatkozik meg, amit az apostol az „ízületek kötelékének" nevez, amik az Egyházat összetartják, vagyis az Egyház hierarchikus-szociális struktúráiban. Így válik az Egyház, mint Krisztus teste társadalmi testület módján kifelé láthatóvá. Krisztus látható, közösségi testének, az Egyháznak az azonosítása Krisztus személyével, illetőleg az egyéni testével azonban nem akarja azt mondani, hogy Krisztus és az Egyház között nem lenne különbség, vagy alá-fölérendeltség. Mint fő – hasonlóan a vőlegényhez – Krisztus szemben áll az Egyházzal, sőt fölötte áll. Főségét nem lehet tudatlanra venni, de éppúgy nem az Egyház relatív önállóságát, teremtményi és közösségi jellegét és Istentől adott természetes egységét sem. Itt tűnik ki, hogy Pál teológiájában a „Krisztus teste" és az „Isten népe" fogalom nem mond ellent egymásnak. A Krisztus teste csak különlegesen mély és szemléltető képe az Isten új népének.

3. Összentség és teljes szentség

a. A „Krisztus teste" és a „szentség"

Az Egyháznak mint Krisztus testének bibliai képe adja a legmélyebb okot az Egyház szentségi jellegéhez. Ebben a beállításban kifejeződik az Egyház szoros kapcsolata Jézus Krisztussal, az Istenemberrel, aki az összentség. Erre hivatkozik a II. Vatikáni Zsinat: „Ezen az alapon az Egyháznak kifejezett hasonlósága van a testté lett Ige misztériumával" (Egyház 8).

Ez a hasonlóság a múltban és a jelenben elvezette a híveket oda, hogy az Egyháznak Krisztussal való kapcsolatát feltűnő módon csodálják és dicsőítsék. A karthágói vértanú püspök, Ciprián († 258) „a Krisztus és az Egyház között meglevő egység elszakíthatatlan kötelékéről" beszél. A nagy alexandriai teológus, Órigenész († 254) ezt mondja: „A Szentírás tanítja, hogy Krisztus teste, amelyet az Isten Fia éltet, az egyetemes Egyház, s ennek az egységes testnek a tagjai az itteni hívők". Petrus Chrysologus († 450) szerint „Krisztus az Egyházban van és az Egyház Krisztusban". Szent Ágoston számára († 430) pedig az Egyház Krisztus kereszthalálából születetett: „Krisztus azért halt meg, hogy az Egyház megszülessék. Krisztus oldalát halála után átszúrták, hogy abból jöjjenek létre a szentségek, amelyek az Egyház lényeges részei". Nagy Szent Leó felfogásában (461) „Krisztus testé-

ben a főnek és a tagoknak az egysége alapvető és meg nem szűnő sajátság, hiszen ahogy a fejet nem lehet a tagoktól elválasztani, úgy a tagokat sem a fejtől". Hans Urs von Balthasar így foglalja össze az egyházatyák tanítását Krisztus és az Egyház egységéről: "Az Egyház olyannak tűnik, mint az Ige egyetemes megtestesülése, mert az a feladata, hogy az egész emberiséget Istenhez vezesse". Ez a gondolat visszhangra talált az újkori teológiában is, főleg J. H. Möhlernél, aki az Egyházat úgy jellemezte, mint „az Ige állandó emberré levését", vagy mint „Krisztus kibontakozását az időben". Természetesen a Krisztus és az Egyház egységét jelző kijelentéshez ezt a megszorítást tette: ...A kijelentést durván félre is lehetne magyarázni, azért óvatosnak kell vele lenni.

Tehát az Egyházról mint Krisztus testéről szóló tanítást lehet tévesen is értelmezni: ha úgy magyaráznánk, mintha Jézus, az Istenember és az Egyház egy személy volna (ahogy Krisztusban az Isten Fia és az emberi természet egy személy). Az igazi tanítás az (amit a szervezettség alapján organológiai felfogásnak is mondhatunk), hogy az Egyház a test, de Krisztus a feje ennek a testnek, míg az Egyházat alkotó emberek ennek a főnek a tagjai, és neki alá vannak rendelve. Ezért nem beszélhetünk lényegi egységről Krisztus és az Egyház között. Helyette hirdetjük azt a felismerést, hogy az Egyház, mint a hívők közössége, Krisztussal olyan viszonyban áll, amely bensősége és elevensége ellenére is megtartja az alapvető különbséget a fő mint éltető elv és a tőle függő tagok között.

Az Egyháznak, mint Krisztus testének a téves magyarázatát csak úgy kerülhetjük el, ha komolyan vesszük a test képébe belefoglalt *szentségi-jel-vonást*. Ahogy Krisztus embersége vagy egyedi teste nála istenségének külső jele volt, és ahogy maga Krisztus, mint az istenség és az emberség egysége, az ősszentség volt, úgy az Egyház sem azonos teljesen Krisztussal éppen másféle testisége miatt – hiszen sok személyből, szervezetből, szolgálatból, hivatalból és látható struktúrákból áll. A szentség külső, tapasztalható jele sohasem azonos a kegyelemnek és az isteni életnek a titokzatos belső valóságával. Az csak a kegyelemnek, az isteni életnek valósággal telített jele.

Így ami látható és testszerű az Egyházban, ami azt Krisztus testévé teszi, az nem azonos Jézussal, az Istenemberrel, ahogy ő az Atya dicsőségében él. Az Egyház testi alakja csak látható jele, szimbóluma, szentsége Krisztus jelenlétének. Ezért az Egyházról és a Krisztusra

vonatkozó jelképiségről és a hozzá, mint ősszentséghez való viszonyáról ezt mondhatjuk: Krisztus Istennek, mint minden szentség, a kegyelem és üdvösség forrásának tulajdonképpeni szentsége. Az Egyház azonban, mint Krisztus teste, „Krisztus szentsége", vagyis az Istenember maradandó jelenlétének és hatásának valósággal telített jele, szimbóluma a világban. „Az Egyház itt lent Jézus Krisztus szentsége, mint ahogy Jézus a maga emberségében Isten szentsége volt számunkra (H. de Lubac – P. Chailet).

Az a hitigazság tehát, hogy az Egyház Krisztus teste, azt jelenti, hogy benne mindig jelen van Krisztus, az ősszentség, a szentségi jelkép erejével. Az anyagi-jelképi mozzanat kizárja, hogy az Egyházat azonosítsuk Krisztussal, vagy egyenrangúnak mondjuk. De biztosít bennünket arról, hogy ennek a testnek jelképi-szentségi alakjában valóban a megdicsőült Krisztus van jelen és tevékenykedik, vagyis az, aki az Atyánál van. Jelenléte és ereje következtében – amit a főnek a szerepe jelent – képes az Egyház szentség módjára létezni és tevékenykedni. Az Egyház lehet az egyes szentségekhez hasonlóan Jézus üdvösségszerző hatásának eszköze és szerve. Megvan a dinamikus kapcsolata a megdicsőült Krisztussal (a Szentlélek közvetítő szerepe folytán), azért rajta keresztül kisugárzik a megdicsőült Krisztus élete, megváltói hatása az egész emberiségre és a világra. De amikor eszközről beszélünk, arra kell gondolni, hogy azt átvitt értelemben vesszük: az élettelen eszközzel szemben az Egyház személyes valóság, élő személyek közössége.

b. Különbség Krisztus és az Egyház között

Ebben található meg az oka annak, hogy az Egyház Krisztustól és az egyes szentségektől való megkülönböztetésül „teljes szentségnek" nevezhető. Az Isten Fiának ugyanis csak egy emberi természete és egy fizikai teste van arra, hogy kifejezze és jelképezze isteni természetét és hatását. Az ő szentségi jellege egyedülálló, és soha el nem érhető teljessége és központisága ellenére történetileg és természetszerűen kötve volt *egy emberhez*. Az ilyen földi-történeti kötöttségben Jézus, mint ősszentség nem bontakozhatott volna ki szentségi módon, időbeli és történeti egyetemességgel a történelemben. Isten intézkedése szerint ez a cél csak úgy volt elérhető, ha az, ami ezen az ősszentségen testi és jelszerű, az kiterjed az emberek sokaságára, és így bizonyos értelemben az egész emberiséget átfogja. Ez vált le-

hetővé az Egyház közössége által, hiszen potenciálisan, azaz részesedés és meghívás által minden ember hozzá tartozik. Így az Egyház valóban az isteni kegyelemnek és Krisztus istenemberi életének az egyetemes jele és szerve. Az Egyház az egész emberiség szentsége (és nemcsak szentség az emberiség számára), mivel benne az Istenember szentségi jelenléte elvileg az egész emberiségre kiterjesztve valósul meg. Az Egyház a legátfogóbb megjelenítése Krisztus életének, amely a világban továbbra is hatékonyan működik. Az Egyház a minden időt és teret átfogó organizmus, amelyet Krisztus kegyelme éltet, és amely ezt a kegyelmet közvetíti.

A II. Vatikáni Zsinat még egy viszonylag új gondolat által elmélyítette azt az igazságot, hogy az Egyház az egész emberiség szentsége. Úgy jellemzi az Egyházat, hogy az „az egész emberiség egységének jele és eszköze" (Egyház 1). Ezzel arra hivatkozik, hogy az Egyház a maga jelszerűségével átfogja az egész emberiséget. A népeket átfogó közösségnek jelképező formája van. De ez a jelkép még nem teljes és tökéletes, mert még sokan „kívül" vannak és az üdvtörténet még nem fejeződött be. Ezért kell az Egyháznak a végső célra törekedni és mint átfogó eszköznek munkálkodni, hogy az emberiség egysége megvalósuljon hitben és szeretetben, ahogy minden szentségnek ez a hatása a maga területén. A zsinat kijelentése minden esetre mutatja, hogy az Egyháznak szentségi jellege van az *egész* emberiség üdvére vonatkozóan, ami az egyes szentségekből éppen hiányzik. A hét szentség az egyes emberek számára van, életük bizonyos helyzetében, s egyenként szolgáltatják ki őket. Az Egyház viszont az egész emberiség számára van jelen, s az egész emberiségnek szolgál, illetőleg Krisztus működik benne. Az Egyház képviseli az emberiséget az üdvösség vonalán, s a történelem folyamán egyre mélyebben áthatja Krisztus kegyelmével. Az Egyház szentségi misztériuma, mint minden teret és időt átfogó üdvösségi intézmény, itt különösen magas fokban mutatkozik meg. Ha az Egyház világosan tudatában van titokzatos lényegének, egyetemes szentségi mivoltának, azzal nő a feladata a világban. Ezáltal pedig az egyes keresztényekben is elmélyül helyzetük és felelősségük tudata. Így pedig új módon érthetőbbé válik minden embernek az Egyház szentségi mivoltára való ráirányulása. Az Egyháznak, mint egyetemes szentségnek a vonatkozásait és hatását jobban megértjük, ha kitérünk a szentségi struktúra részleteire.

II. Az Egyház szentségi struktúrája

1. A teljes szentség alapítása

a. Az Egyház és Isten országa

Ha az Egyház valóban az üdvösség átfogó szentsége, akkor csak Krisztus, mint ősszentség alapíthatta. Erre akarunk itt rámutatni.

Történetileg igaz, hogy Jézus először az *Isten országát* hirdette és keveset beszélt az *Egyházról*. Ellenben világos, hogy az Isten uralmáról vagy országáról szóló ószövetségi kinyilatkoztatást folytatta (Kiv 15,11–13), és ezzel beállt a régi szövetség üdvtörténeti vonalába, s azt elvezette a beteljesedéshez. Ennek az ószövetségi tanításnak a tartalma az Isten hatalmába vetett hit, amely a világot, az egyes embert és a történelmet meghatározza. Ez igazi hatalom és valóság, de a népek előtt még nem nyilvánvaló. Ezért válik a tanítás a prófétáknál a végső kifejlet igéretévé, amelyben Isten királyi uralma, a béke és az üdvösség országa megvalósul Izrael és minden nép számára (Ez 34,15.23; Iz 2,2–4; Mik 4,1–4). Az igéret egyúttal hozzá volt kötve a Messiás eljöveteléhez, s így Isten országának várása egybefolyt a messiási reménnyel.

Jézus ezt az ígéretet nemcsak a régi szövetség módján hirdette, hanem bejelentette Isten országának elérkezését (Mt 4,17; 10,7). Ezzel időbeli közelségre is gondolt ugyan, de a kijelentés tulajdonképpeni értelme mélyebb. *Magára Jézusra* vonatkozik, és magába foglalja a meggyőződést, hogy Isten uralma Jézusban véglegesen itt van, bár egyelőre rejtett módon. „Ha Isten Lelkével űzöm ki az ördögöt, akkor bizonyára elérkezett hozzátok az Isten országa" (Mt 12,28). Ez elválaszthatatlan az ő személyétől, hiszen neki még a bűnök megbocsátására is van hatalma (Mt 9,1 kk).

Lukács evangéliumában (17,20) az Isten országa inkább mint lényegében benső, lelki valóság jelenik meg, ezért nem lehet azonosítani az Egyházzal, amely közösség, szervezet, intézmény lesz. De másrészt Máté evangéliumában már felismerhető, hogy a Jézusban megjelenő isteni uralom konkrét hatásokkal bontakozik ki, és időbeli lefolyása lesz, ezért történetileg foghatóvá válik. Beletartozik a tanítványok összegyűjtése, akiket Jézus Máté szerint a jövő előrelátásával már „Egyházamnak" nevez (Mt 16,18). Tanítványai közül Jézus kiválaszt egy csoportot, akiket „tizenkettőnek" neveznek (Mt 10,5; 20,17;

26,14). Ez a csoport már úgy van meghatározva, hogy Máté már „intézmény módján emlegeti őket és Péternek elvi elsősége van benne" (H. Schlier). Ezért nem lehet elvitatni, hogy amikor Jézus egyeseket követésére szólít fel, tanítványokat gyűjt, apostolokat választ ki és Péter elsőbbségéről beszél, akkor olyan szavaival és tetteivel találkozunk, amelyek magukban véve nem jelzik ugyan az Egyház alapításának határozott idejét és kifejezett tettét, de amelyeknek együttvéve egyházalapító jellegük van. A tanítványokban és az apostolokban az Egyház már valamilyen formában elővételezve volt. Jézus tanítványai adják azt az összekötő kapcsot, amely Izraelt, a régi népet a maga messiási reményével és Isten új népét, az Egyházat egybefűzi. Jézus mint Messiás össze van kötve egy messiási kegyelmi közösséggel, s enélkül nem is lehetne őt elgondolni. Hogy ez a közösség az ő halála és feltámadása után a megváltás tetteinek erejéből végérvényesen kialakult, azt mutatják a feltámadt Krisztus megjelenéseihez kapcsolódó küldetési parancsok. A legkifejezőbben Máté könyvének végén találjuk: „Menjetek, tegyetek tanítványommá minden népet, kereszteljétek meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében. Tanítsátok meg őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek. És íme, én veletek vagyok minden nap, a világ végéig" (Mt 28,19).

b. A belső megokolás

Így Jézus egyházalapító szavainak és tetteinek egész sorát ismerhetjük meg, amelyek összefüggésben szemlélve igazolják az Egyház alapítását, mint történeti tényt. A Szentlélek eljövetele pünkösd napján, a befejező aktus. Ez azonban önmagában igazában csak külső szemlélet, amely az evangéliumnak egy bizonyos értelmezésén alapul, és másfajta szentírás-magyarázati módszerrel esetleg bizonytalanná tehető. Azért ezt a szemléletet ki lehet egészíteni egy mélyebb teológiai megfontolással.

Ez a másik szemlélet belülről indul ki, és az Újszövetség azon kijelentéseit veszi figyelembe, amelyek Jézus szentségi titkáról és az Egyház titkáról beszélnek. Így Krisztus állítja, hogy „Isten formájában létezett" (Fil 2,6), hogy a láthatatlan Isten képmása (Kol 1,15), hogy „az Atya képmása és dicsőségének kisugárzása" (Zsid 1,3), hogy „benne lakik az istenség egész teljessége" (Kol 2,1). Ő „annak a titoknak a megvalósulása, amely öröktől fogva el volt rejtve Istenben" (Ef 3,9). Ezek a kijelentések mind Krisztus „szentségi jellegére" vonatkoznak, vagyis arra, hogy benne, mint emberben az Isten valóság lett.

Ha ezek mellé a szavak mellé állíthatjuk azokat, amelyek az Újszövetségben az Egyházról így beszélnek: az az Isten temploma (1Kor 3,16), amelyben a Szentlélek lakik, hogy az az Isten lelki épülete (Ef 2,22), hogy általa az égi erők és hatalmasságok előtt Isten sokszoros bölcsessége kinyilvánul (Ef 3,10); akkor látjuk meg a szoros összefüggést Krisztus szentségi titka és az Egyháznak a történelemben megnyilvánuló titka között. Pontosabb megfigyelés oda vezet, hogy Isten terve szerint a két titok közül az egyik a másikból ered, és egymással összefüggésben vannak. Ez az Efezusi levélből különösképpen kiviláglik. Eszerint az a titok, amelyet az apostol kinyilatkoztatásból ismert meg, az elsősorban maga Jézus Krisztus (Ef 3,4), de azután a titok egyúttal a zsidók és pogányok egybegyűjtése az Egyházban, és a mindenségnek Jézus Krisztusban való összefoglalása (3,6; 1,9; 2,14).

Ez az összefoglalás nem más, mint egy élő valóság testté válása, ami az *Egyházban* megy végbe, ezért az Egyházról elmondható, „hogy a titok maga az Egyház... mint az Isten bölcsességének kinyilvánulása" (H. Schlier). Tehát a két misztérium vagy „szentség" alapjában egyet jelent. Így oda jutunk, mint előbb a Krisztus testéről való elmélkedésben.

Az Egyháznak mint szentségnek az alapítására vonatkozólag tehát ezt mondhatjuk. Ha Krisztus olyan értelemben ősszentség, hogy ő a konkrét, történeti emberiség üdvének a hatékony jele, akkor az „ő Egyházának" (Mt 16,19) alapítása szintén az üdvösség történetébe belehelyezett és egyúttal organikus folyamat. Az Egyház valójában Krisztus szentségi mivoltának a kiszélesítése. Ezt még akkor is meg kellene látni, ha az evangéliumból hiányoznának Jézus alapító tettei. Őbelőle mint ősszentségből kiindulva, az a történeti kérdés, hogy mikor és hol alapította az Egyházat, igazában elveszti élét. A mélyebb teológiai szemlélet ugyanis felismeri, hogy az Egyház alapítása az Istenember titkába belefoglalt életfolyamat, amely relatíve független az időbeli adatok és támpontok meghatározásától. Az Egyház alapítása Krisztus szentségi titkának a megtestesülésből és a Szentlélek elküldéséből folyó kiszélesítése, „az emberré levés titkának valamilyen kibővítése" (O. Semmelroth), vagy Krisztus titkának a történelembe való besugárzása, megtestesítése. Ha az Egyház alapítását ebben a világban nemcsak úgy értjük, mint külső tettek folyamatát, hanem mint Krisztus élettitkának kiszélesítését, akkor gyökerében megértjük Krisz-

tusnak és az Egyháznak az egységét. Ebből viszont jelentős következtetéseket lehet levonni az Egyház belső lényegére és külső alakjára vonatkozólag.

2. Az egyetemes szentség külső jele

a. A hatékony jel

Minden szentségben megvan a látható külső jel és a láthatatlan belső kegyelem. A szentség ugyanis Jézus Krisztus istenemberi egységéhez hasonlóan telített és hatékony jelképe az isteni életnek és kegyelemnek.

Ez érvényes az Egyházra is, mint szentségre. Ezért már kezdettől fogva rámutattak a jelszerűségére, amely különleges erővel világít a világban, hogy az emberekre hatást gyakoroljon. Már az evangélium a hegyen épült városnak és a világ világosságának a képét (Mt 5,14) emlegeti.

Ez a meggyőződés benne volt az egyházi hagyományban és az I. Vatikáni Zsinat így foglalta szavakba: „Az Egyház a népek körében felállított jel" (DS 3014). Ezzel utalt Izaiás (11,12) szavaira, amelyek a végső idők hívő közösségének látható megjelenéséről beszélnek.

Az Egyház jelszerűsége azonban nemcsak a külső láthatóságot emeli ki, – bár ez az emberek számára különös jelentőséggel bír, hiszen az ember csak az érzékeivel felfogható dolgot veszi észre. De az túl kevés lenne, ha a szentségek – Jézus az ősszentség, az Egyház a teljes szentség és az egyes szentségek – a láthatatlan kegyelmet csak jelképeznék, kinyilvánítanák. Céljukat inkább azzal érik el, hogy ezt a kegyelmet *közlik* és a világban valóságosan megjelenítik. Így az Egyház, mint a népek között felállított jel, mindig hatékony eszköze és közvetítője a Krisztustól eredő üdvösségnek. A világban elterjeszti és küldetésszerűen továbbadja.

Az Egyház a maga jelszerűségével ezt a hatákonyságot nemcsak befelé, a háza népe felé gyakorolja, hanem *a világ felé* is. Így az Egyház jelszerűségével, hatékony jelfunkciójával adva van a tény, hogy az Egyház nem önmagáért van itt, nem önmagáért létezik, hanem a világra irányul, a világért létezik.

b. A jel sokrétűsége

Az Egyháznak, mint „szentségnek" a külső jele az az egész természetes valóság, amely az isteni életnek az eszköze és megvalósítója a

világban. Az üdvösség valósításának jele és eszköze a megkeresztelt hívő nép. „Az Egyház közösségi szervezete Krisztus Lelkének szolgálatában áll" (Egyház 8), vagyis az Egyháznak minden tagja fel van véve a jel és az eszköz funkciójába. A szerep átfogja a püspököket és a papokat éppúgy, mint a világi hívket, a sajátos egyházi hivatalokat éppúgy, mint a karizmatikus szolgálatokat és kegyelmi adományokat.

A jel megnyilvánul mindenben, amit az egyházi közösség Krisztus megváltói művének a kibontakoztatásában végbevisz: az imában, az igehirdetésben, a nyilvános istentiszteletben és tanúságtételben, a szeretetszolgálatban, főleg a szegények és a betegek gondozásában, a liturgiában, és ezen belül főleg a szentségek kiszolgáltatásában. A jelszerűség legmagasabb koncentrációja megvalósul az egyes szentségekben, s ott van a legerősebb hatékonysága is, hiszen azokban maga Krisztus adja az egyes hívőknek a helyzetüknek megfelelő üdvözítő kegyelmet.

Az Egyháznak, mint az emberek közösségének rendre és szervezetre van szüksége. Ezért jelszerű létében, amely minden hívőt átfog, a hivatalok határozottan kiemelkednek. Ha az Egyháznak, Krisztus látható testének megfelelő szentségi alakja van, az akkor azt jelenti, hogy megvan a kellő rendezettsége és szervezettsége. A hívő katolikus ember tudatához kezdettől fogva hozzátartozott a meggyőződés, hogy az Egyház „szentségi jellege" és a Krisztustól alapított hivatalok összetartoznak. A hivatalokban, az egyházi hatalom hordozóiban bizonyos módon össze van sűrítve a szentségi jel lényege. A hivatalok lényeges funkciója éppen a szentségek kiszolgáltatása, s ez tapasztalhatóan mutatja, hogy a szentségek végső és igazi kiszolgáltatója maga Krisztus. Így a szentségekhez járulás a hívek életében az Egyház és a hivatal közvetítése által valódi, jelszerű találkozás Krisztussal. Hogy a hatalom hordozója „Krisztus képviseletében" cselekszik (2Kor 5,20), az két dolgot jelent az Egyházban: először is biztosítja, hogy minden egyéni üdvszerző cselekményben maga Krisztus működik, mint az Egyház feje és ura, és hogy ő jelszerűen felismerhető marad minden szentségben. Másodszor megment attól, hogy az egyes hívő kegyelmi élete feloldódjék a privát és szubjektív felfogásban, s ezzel mentesít a bizonytalanságtól, hogy itt egyáltalán Isten kegyelmével találkozunk-e, vagy csupán emberi szertartásról van szó. Itt megmutatkozik valami abból az előnyből és természetfölöttiségből, amit az Egyház szentségi

felfogása magával hoz: Az Egyházban ott van Krisztus egész „teste", amelyet a hívők alkotnak, s minden hívőt arra keresztelnek meg benne, hogy Krisztus maradandó megváltó művének jele és eszköze legyen. Egyúttal megmutatkozik a nagy felelősség is, amelyet minden keresztény hordoz, hiszen ő is része a teljes szentségnek. Amennyiben a hívek közössége alkotja a szentségi jelet, azért az emberek bűne és gyengesége eltorzíthatja és elhomályosíthatja azt. De ha itt még nem is alakul ki a „szeplő és ránc nélküli" Egyház, az egyes hívő számára megmarad a felelősségteljes kötelesség, hogy az Egyház jelszerűségét, amelyet ő is hordoz, tisztán kisugározza, és annak csillogását a világnak megmutassa.

3. A teljes-szentség belső kegyelme

a. Az Egyház és Krisztus

Amennyiben az Egyháznak megvan a szentségi jellege, ez azt jelenti, hogy a külső jel hordozza a belső kegyelmet. A kegyelem láthatatlan valóságát magában kell hordozni, hogy közvetíthesse az embereknek. Amit a jel jelképez, annak benne kell lenni és hatékonynak kell lenni. Ezeknek figyelembe vételével nem nehéz meghatározni azt, amit az Egyház, mint egyetemes szentség magában hordoz. Az Egyház Jézus Krisztus szentsége, ahogy Krisztus az Isten szentsége. A Krisztus-teste kép alapján világos: ennek a szentségnek a belső valósága *maga Krisztus*, hiszen „az Egyház jelképszerű, élő módon maga a minden korban jelenlévő és működő Krisztus, akinek engesztelő és megváltó ténykedését állandóan jelenvalóvá teszi és folytatja" (J. A. Mőhler). Az Egyház, mint jel ezért van telítve Jézus Krisztus kegyelmével, életével.

Az Egyház szentségi jellegének kegyelmi tartalma tehát érthető, de még további magyarázat és megkülönböztetés szükséges. Így még jobban kiemelhetjük Krisztus jelenlétének titkát a maga egész gazdagságában. Ebben a megvilágításban felismerjük, hogy Jézus a szentségben nem ugyanabban a létmódban van jelen, amelyet földi életében, feltámadása előtt birtokolt. Ez a létmód a halál és feltámadás által átment a megdicsőült, mennyei létmódba, s így van örökre az Atyánál. Ebben az új létmódban, amelyben istensége és embersége elválaszthatatlan egységben marad, de amelyben emberi természete átszellemülve és megdicsőülve létezik, jelen van az Egyház is.

A megdicsőült és átszellemült létmód biztosítja azonban azt is, hogy Krisztus nemcsak mintegy személyként benne lakik az Egyházban, hanem hogy életének, halálának és feltámadásának minden „eredményét" magában hordozza. Egy a még földi-történeti létmódban élő személy nem hordozhatja magában életének minden eredményét és gyümölcsét. A megváltásra szoruló embernek azonban keveset jelentene, ha az Istenember csak mint ilyen maradt volna meg és nem megváltó életével és halálával, azaz egész megváltói működésével. Az Egyház jelszerűségének, illetve szentségi mivoltának a kegyelmi tartalma éppen abban áll, hogy Krisztus a maga megdicsőült állapotában, ahogy az Atyánál van, megváltói művével együtt – s ennek bizonyítéka megdicsőült sebei – elválaszthatatlanul az Egyházhoz tartozik, és létmódjába be akarja vonni az embereket Egyháza által. Ebben az értelemben az Egyház nem csak „Jézus Krisztus szentsége", hanem a „megváltás művének is szentsége".

Ezt a gondolatot még ki kell egészíteni és el kell mélyíteni, hogy az Egyház jelszerűsége és szentségi mivolta világosabb legyen: Jézus Krisztus a maga új és megdicsőült létmódját, amelyben megváltói műve is benne van, a *Szentlélek* erejében nyerte el. Ezért mennyei léte szellemi és pneumatikus. Ezt a létmódot közli az Egyházzal, s így a hívő felfogásban Krisztus és a Szentlélek a legbensőbb kapcsolatban állnak. Ez odáig megy, hogy Krisztus és a Szentlélek kapcsolatáról Szent Pál ezt írja: „Az úr Lélek" (2Kor 3,19). Ezzel nem Krisztus és a Szentlélek személyi különbségét mossa el, ahogy első pillanatra látszanék, hanem inkább azt állítja, hogy Krisztus a „Lélekkel eltelt létező", mert emberségét átjárja a Szentlélek. Ezért lehet osztogatója az új, szellemi életnek.

Az így értelmezett pneumatikus Krisztus van jelen az Egyházban, innen van az Egyháznak a különös kapcsolata és telítettsége a Szentlélekkel. Ez olyan mély és bensőséges, hogy a Szentlelket, aki önmagában is az életnek, a lendületnek, a lelkiségnek a princípiuma, egyenesen az Egyház Lelkének lehet mondani. Ezzel természetesen nem akarjuk az Egyházat isteníteni, az veszélyes és egyoldalú alkalmazása lenne a test-lélek modellnek. De az világos, hogy az Egyház annak a Léleknek erejéből él, aki Krisztus Lelke.

b. Az Egyház és a Szentlélek

Ahogy az Egyház alapítását csak a Szentlélek erejében tudjuk elgondolni, úgy az Egyháznak mint Krisztus testének a fennmaradása

is csak a Szentlélek erejéből lehetséges. Viszont az Egyháznak a Lélekkel való telítettsége a lényegének a megértésére is következményekkel jár. A Szentlélek kölcsönzi az Egyháznak a dinamizmusnak, a mozgékonyságnak, az előre való nyitottságnak a vonását. A Lélekkel eltöltött Egyház, mint intézmény mindig magán túlmutató, a végső teljesedésre irányuló, az idő és tér határait áttörő közösség, amely nyitva áll a Lélek hatása és teremtő ösztönzése előtt. Bár a látszat javallaná, de az Egyházat mégsem lehet a „Szentlélek szentségének" mondani, mint ahogy Jézus Krisztus szentségének mondjuk. Hiszen a Lélek, mint láthatatlan, éltető és lelkesítő elv, lényege szerint nem irányul a megtestesülésre, az anyagban való kifejeződésre. Ő az a „mélység", amit kifelé nem lehet érzékeltetni. Ennek ellenére az Egyház a Szentlélek világban való működésének a sajátos helye, és egyúttal képviseli az egész Szentháromság működését.

Végül, ha arról van szó, hogy az Egyház Krisztusnak és üdvözítő művének egyetemes szentsége, amit a Szentlélek itat át, akkor még egy fontos kérdés vetődik fel, amire választ kell adnunk. A kérdés az, hogy az Egyház, mint intézmény és közösség, hogyan *közvetíti*, hogyan közli az embereknek ezt az üdvözítő kegyelmet? Minden szentségre érvényes ugyanis, hogy ki kell szolgáltatni és föl kell venni a kegyelem közléséhez. Ebből a szempontból azonban az Egyház különleges helyzetben van, ami kollektív és egyetemes jellegéből folyik. Az „egész-szentség", az „emberiség szentsége" egyes személyeknek nem szolgáltatható ki és nem is vehető fel. Olyan emberekből áll, akik az egész emberiséget képviselik, s így az Egyház az egész emberiség számára van jelen. Ezért nem is adhatja magát teljességében és bőségében az egyes személyeknek. Az egyes ember üdvösségét érintő kegyelmet az *egyes szentségek* közlik, amelyek az Egyház törzséből mintegy ágak hajtanak ki.

4. A teljes-szentség és az egyes szentségek

a. A közösség jelentősége

Az Egyház tehát, mint Jézus Krisztus személyének és üdvözítő művének a Krisztus testében való kibővítése, amelynek a feje és amelyet a Szentlélek éltet, az átfogó, alapvető és az egyes szentségeket megelőző jele az üdvösségnek. Nemcsak időben előzi meg az egyes szentségeket – hiszen már létezett, amikor a szentségeket

kezdték kiszolgáltatni – hanem maga a lényegi előfeltétel és az alap az egyes szentségekhez. Az Egyház már külsőleg is (bár a külsőség nem döntő) világot átfogó alakjában a legegyetemesebb és legerősebb felismerhető jele az üdvösségnek. A jel egyetemes jellege miatt még ott is felismerhető, ahol az egyes szentségeket nem ismerik.

De ezzel még nem mutattunk rá arra a mélyebb okra, amiért az egyes szentségek feltételezik az átfogó egyetemes szentséget, az Egyházat. Elméletileg el lehetne gondolni olyan üdvrendet is, amelyben csak egyes szentségek léteznek, mint a kegyelem eszközei, s nincsenek szerves egységben, nem hordozza őket más intézmény. De ha feltételezzük ezt a lehetséget, rögtön észrevesszük, hogy az nagyon tökéletlen rend lenne. Az Egyház – amely nélkül különben az egyes szentségek nem létezhetnének – csak az a külső hely lenne, ahol a szentségek feltalálhatók és felhasználhatók, mint az aranyerek a süket kőzetben. Ha az Egyház a maga egészében nem volna szentségi jellegű, akkor az egyes szentségekkel nem volna kapcsolata. Csak mint a szentségek külső őrzője és kezelője működhetne. Csak külső szervezet maradna a szentségek megőrzésére, aminek az volna a következménye, hogy az üdvösséget kereső ember sem lépne igazán belső kapcsolatba az Egyházzal és nem is kellene benne maradnia. Csak úgy kellene felkeresni, mint egy szolgáltató helyet, ahol életszükségleteinket kielégítjük. A szolgáltató és közvetítő hivatal az ember számára csak külsődleges értelemben hasznos, de mint ilyen, nem életszükséglet.

Ebből a példából, illetve ellenpéldából kitűnik, hogy az üdvösséget kereső ember az egyes szentségekkel való érintkezésben egyénileg megtalálhatná a kegyelmet, de nem a *közösség* dimenziójában. Mivel azonban az ember a kegyelemben és a bűnben egyaránt közösségi képességeit és közösségi természetét fejezi ki, továbbá, mivel egy közösségi lény számára az üdvösség nem valósítható meg másképpen, mint a közösségbe való teljes bekapcsolódással, és mivel a teljes üdvösség nem lehet más, mint tökéletes életközösség Istennel és az emberekkel, azért az Egyháztól független szentségeknek nem lenne jelentőségük az üdvösségre. A szentségeknek csak úgy lehet megszentelő erejük az ember számára, ha azok hasonló jellegű és életű közösségbe be vannak ágyazva. Így tehát az Egyház átfogó szentségi jellege szükséges az egyes ember számára, hogy üdvösségét neki

megfelelő közösségi dimenzióban kialakíthassa. Az egyes szentségek csak ebben a közösségi összefüggésben fejthetik ki üdvözítő erejüket. Különben hasonlítanának olyan szervekhez, amelyek a szervezet egészétől leválasztva képtelenek élni és működni.

Ahol azonban adva van a kapcsolat az élő szervezettel, ott az egyes szervek, a szentségek újszerű jelentést és új jelentőséget kapnak. Úgy szerepelnek, mint *az egész szervezet életjelenségei*. Az Egyház, a teljes-szentség így az egyes szentségek alapja és táptalaja lesz, a szentségek viszont az Egyház egész életének lüktetését mutatják be. Azok tehát nem csak egyes szent szertartások, amelyek magukban állanak és az emberek szeme elé vannak állítva. Bennük az üdvözítő közösség életnyilvánulásai mennek végbe, s ez a közösség mint *egész* mindig bennünk van egész lényegével, egész hitével, egész szeretetével. Ezért mondhatta Szent Ágoston a bűnbánat szentségéről, amelyben külső látszatra az egyházi hatalom hordozói cselekszenek, hogy bizonyos értelemben a hívők egész közössége hordozza a bűnbocsátó hatalmat, „amennyiben Isten benne lakik híveiben, Egyházában. Azok által bocsátja meg a bűnöket, akik az élő templomát alkotják" (Orationes 99,9).

Így tehát az Egyház minden szentségben tanúsítja egész lényegét és erejét. Mivel a szentségek az Egyház életének lényeges megnyilvánulásai, azért azok nem válhatnak elszigetelten és elnagyolva az egyéni lelki megszentelés eszközeivé. A szentségek a Krisztus egész misztériumát hordozó és jelképező szellemi közösség formálására hivatottak. Megvan az egyéni hatásuk az egyes emberek kegyelmi szükségleteire, de egyúttal az egyes embert belekapcsolják az üdvösség közösségi valóságába.

b. Az Egyház viszonya az egyes szentségekhez

Az Egyháznak, mint egyetemes szentségnek a fényében a hét szentség némely sajátsága is érthetőbbé válik. Így pl. a katolikus hitre jellemző igazság, hogy a szentségek tárgyilag, vagyis a helyesen kiszolgáltatott jel erejében közlik a kegyelmet. Ezt az igazságot mindig kíséri a mágikus erő gyanúja, hiszen a varázslásban az ember külső szertartással vagy bizonyos szavakkal akarja az istenséget befolyásolni. A szentségeknél az ilyen félreértést akkor kapcsoljuk ki teljesen, ha azokat úgy fogjuk fel, mint az Egyház életének megnyilvánulásait, és ha meggondoljuk, hogy az Egyház a szentség kiszolgáltatásánál saját

lényegének ad kifejezést, vagyis annak, hogy Krisztus valóságát képviseli a világban. Az ilyen lényeg- és élet-kifejezésnek semmi köze a világtól távoli istenség lehívásához. Az üdvszerző Isten jelenlétét az Egyház lényegéből kell megérteni, hiszen az Egyház nem más, mint az üdvösség művének jelenléte a világban. A szentség kiszolgáltatásának aktusában ez különösképpen megvalósul.

Az Egyháznak, mint egyetemes szentségnek a hátterében még olyan részletkérdések is megértésre várnak, mint az *egyes szentségek rendelése* és a *hetes szám*. Arra kell gondolni, hogy az Egyház alapvető lényegi kifejeződésének aktusát csak magával az Egyházzal együtt lehetett alapítani. Nem lehet úgy elgondolni, hogy utólag és mellékesen keletkezett az Egyházban, hiszen a lényegéhez tartozik az a lényegét kifejező aktus, ami a szentségekben megy végbe. Teológiailag tehát vallanunk kell, hogy az egyes szentségek legalábbis alapjukban benne voltak az Egyháznak, mint átfogó szentségnek az alapításában akkor is, ha felismerésük később történt.

Hasonlóképpen kell vélekedni a hetes számról. Amikor a szentségekről az elméleti tanítás még nem alakult ki, akkor a hetes számot sem emlegették. Ezért vetődik fel néha a kérdés, hogy nem lehetne-e több vagy kevesebb szentség, vagy hogy az Egyház egyes szentségeket nem szüntethetne-e meg és újakat nem vezethetne-e be? De ha azt vesszük alapul, hogy a szentségek az Egyház életének lényeges megnyilvánulásai, akkor az ilyen kérdések értelmetlenek. Hiszen egy eleven létező a maga életfolyamatait nem találhatja fel újra és nem építheti le. Azok az egésznek az életével elválaszthatatlanul és maradandón össze vannak kapcsolva. Gyakorlatilag az Egyházban nem is tudunk más olyan lényeges mozzanatokat elgondolni, amelyekben élete olyan döntően kifejeződnék, mint a hét szentségben.

5. Az emberiség szentsége és a világhoz való küldetés

a. A világra való utaltság

Ahogy már az előzőkben utaltunk rá, az Egyház mint teljes-szentség az „emberiség szentségének" is mondható. Mégpedig azért, mert az Egyház mint szentség emberekből áll, akik az egész emberiséget képviselik. Az Egyháznak kegyelmi hatást kell gyakorolni az emberiségre. A II. Vatikáni Zsinat szerint az Egyház az emberi nem egységének jele és eszköze (Egyház 1). Ebben benne van, hogy az Egyháznak,

mint teljes-szentségnek – és következésképpen az egyes szentségeknek is – megvan a rendeltetése a világ számára, így a nemkeresztények számára is. Az Egyháznak, mint szentségnek az egész emberi nem egységét kell szolgálni.

Az Egyháznak tehát, mint az „emberiség szentségének" a lényegéből folyik a feladata a világgal szemben, de a feladat pontos meghatározása, annak tartalma, módja, megvalósítása még nincs adva. A világhoz való küldetés sok kérdést vet fel, amiről ma szenvedélyesen vitáznak. A zsinat kijelentéseihez kapcsolódva a kérdéseket így lehet megfogalmazni. Kell az Egyháznak a világ politikai egységén munkálkodni, mint ahogy azt pl. ma Európa egységének gondolata kívánná? Kell az Egyháznak politikai eszközöket a kezébe venni, a konkrét politikai eseményekbe belekapcsolódni, mint ahogy pl. a „felszabadítás teológiája"? Az Egyház a világ természetes alakulásáért van, vagy a természetfölötti üdvösségért? Az egységet (Jn 17,21 értelmében) mint a hit és a kegyelem egységét kell értelmezni, és ennek következtében az Egyháznak csak a missziós tevékenységre kell gondolni? Másrészről viszont a természetfölötti misszió feladata elválasztható-e bizonyos természetes előzményektől és igyekezetektől, ha a kegyelem mindig feltételezi a természetet? Ezek a kérdések ma sem kevés bizonytalanságot okoznak, de ezeket az Egyház szentségi értelmezéséből kiindulva kell megoldani, és alapjában véve megoldhatók.

Az Egyház szentségi jellegéből következik először is az alapelv, hogy a szentségek az „üdvösség jelei" és az ember természetfölötti üdvösségének az eszközei, az üdvösség pedig Isten kegyelmén és szeretetén alapszik. Ha az alapelvet komolyan vesszük, hogy a szentségek az üdvösségnek, a kegyelemnek és a hitnek a jelei, akkor meg kell állapítanunk, hogy belőlük a kegyelem, a hit, a remény és a szeretet erői folynak, nem pedig a tudományos ismeret a világ haladásáról, továbbá nem olyan energiák, amelyek az iparosodást vagy politikai szocializálódást előbbre viszik.

Ha a szentségek közvetlenül nem természetes alkotóerőket közölnek, akkor megmarad a kérdés, hogy *hatnak-e* ezekre az erőkre, mint ahogy sok esetben a kegyelem az ember természetét befolyásolja. Az ember pl., aki a szentségben békét kötött Istennel, indíttatást kap arra, hogy a béke természetes értékét is megtapasztalja és azt környe-

zetébe kisugározza. Nem véletlen, hogy nagy szentek egyúttal békeszerzők is voltak az emberek között. Tehát nem lehet kétségünk arról, hogy ha a szentség lényege egyértelműen is a kegyelem szférájába tartozik, azért a hatása átmegy a természet rendjébe is. Mindenekelőtt a szentségből kisugárzó, Istenre és a felebarátra irányuló szeretet lesz hatással természetes emberségünkre és kapcsolatainkra, s így a kereszténynek a világban való konkrét életében nagy jelentőséggel bír.

b. A politikai tevékenység határai

A szentségeknek ezzel az alapvető tartalmi meghatározásával és a természetes rendre gyakorolt hatásával még nem világítottuk meg, hogy az Egyház mint teljes-szentség a kegyelmi erejét hogyan érezteti ennek a világnak a természetes erőivel, dolgaival és embereivel, és hogyan teszi gyümölcsözővé a földi haladásra és helyzetekre. Ki kell zárni, hogy az Egyház közvetlenül kezébe vegye a földi dolgok irányítását, hogy saját kulturális, szociális vagy fejlődési politikát folytasson. Ezt több ok miatt nem teheti: először azért, mert az evangéliumból nem vezethet le konkrét politikai utalásokat, másodszor, mert azzal félretolná a teremtett dolgok relatív autonómiáját, és harmadszor, mert azzal a többiek mellett maga is egy politikai csoporttá vagy párttá válna.

Az Egyháznak az a jellege és feladata, hogy mint az üdvösség jele a világ számára, és mint az „emberiség szentsége" fejtse ki hatását, ezért a földi feladatokat nem veheti át és nem oldhatja meg. Csak bizonyos megvilágításba helyezheti ezeket a feladatokat, mint az üdvösség jele. Tisztázza értelmüket és végső céljukat, s ezzel ösztönzést ad az embereknek a lelkiismeretes teljesítésre. Erre rámutat a II. Vatikáni Zsinat is az Egyház a mai világban c. határozatában (nr 42): „Az a sajátos küldetés, amelyet Krisztus az Egyháznak adott, nem politikai, gazdasági vagy társadalmi jellegű, mert ő vallási természetű célt tűzött eléje. Ám de éppen ezzel a vallási küldetéssel jár együtt a feladat, a fény és az erő, amely jó szolgálatot tehet, hogy az emberek közössége az isteni törvény szerint épüljön fel és legyen szilárd." Ez megmagyarázza, hogy az Egyház szentségi hatása a világ dolgaira abban nyilvánul meg, hogy szellemi világosságot és erőt ad a földi feladatok és célok megvalósítására. Az Egyház ezt a feladatot a maga kegyelmi és hitbeli erejéből ismeri fel, a világ elé tárja minden termé-

szetes erőfeszítésnek a végső értelmét, s amellett ezen igyekezeteknél a vitathatatlan természetes erőket is hangsúlyozza, mint pl. az emberi szabadságot, a békét, a testvériséget és az igazságosságot.

Az Egyháznak a világra vonatkozó ezen szolgálata, amely a zsinat határozata szerint leginkább lényeges, az, hogy segítséget nyújt az *egység* megvalósításához. Az Egyháznak az Istennel való egységet kell megvalósítani Jézus Krisztusban, s így válik az egység eszközévé. Az egység, amiről itt szó van, nem politikai, gazdasági vagy hasonló természetű egység. Itt a szellemi, az erkölcsi és a lényeges emberi értékek egységére kell gondolni, amihez hozzátartozik a szükséges anyagi javak birtoklása is, amelyek az emberhez méltó életet biztosítják. Erre a külső szellemi törekvést az Egyház szentségi jellegének kegyelmeivel eszközölheti ki, amennyiben „világosságot és erőt áraszt". A megváltásnak azzal az erejével, amelyet hordoz a történelemben, hozzá tud járulni a teremtett valóság kibontakozásához anélkül, hogy utópiát kergetne azzal, hogy az Isten országát a földön akarja megvalósítani.

III. Az Egyház szükségessége az üdvösségre

1. Mindenki számára a kötelezettség jele

a. A nagy igény

Az Egyház mint „teljes-szentség" az I. Vatikáni Zsinat szerint „a nemzetek között felállított nagy jel" (DS 3014). Az Egyház szentségi jellegében tehát ott van az egyetemesség, a katolicitás. Az Egyház mint szentség „katolikus", azaz az egész emberiség számára van itt. Krisztus az egész emberiség üdve érdekében alapította, ezért az Egyház külső elterjedését és belső mélységét tekintve mindent átfog és áthat, ezért egyetemes valóság.

A felállított jel felhívás és ajánlat minden ember és a világ számára. Ahogy a királyi menyegzőre mindenki meghívást kapott (Mt 22,9), úgy hívja az Egyház szentségi jele az embereket. De ez a hívás és ösztönzés, amely az emberek szabadságához és akarati döntéséhez fordul, nem tetszés szerinti ajánlat, amelynek elfogadása vagy elutasítása az emberek kényének-kedvének van kitéve. Az ember Isten számára és az üdvösség számára van teremtve és arra, hogy Istenben érje el teljességét. Létének legmélyebb igénye az, hogy a kegyelem és üd-

vösség Istenével egyesüljön, azért nem lehet közömbös vagy egykedvű ezzel az ajánlattal szemben. A jel követeléssel és a kötelesség tudatával lép eléje. Döntenie kell előtte, ha nem akarja üdvösségét elveszíteni.

A katolikus hitben az első időktől kezdve benne volt a meggyőződés, hogy az Egyház szükséges eszköz az üdvösségre, és hogy az Egyházhoz való tartozás a szükséges eszköz az üdvösség eléréséhez. A IV. Lateráni Zsinat 1215-ben kimondta: „a hívők számára csak egyetlen egyetemes Egyház van, s azon kívül nincs üdvösség" (DS 802). A meggyőződés végigvonul az Egyház történetén, s legújabban a II. Vatikáni Zsinat ismét emlékeztetett rá: „A Zsinat a Szentírás és a Hagyomány alapján tanítja, hogy ez a földön vándorló Egyház szükséges az üdvösségre. Egyedül Krisztus a közvetítő és az üdvösség útja, ő pedig számunkra testében, az Egyházban van jelen. Ő maga világosan kimondta, hogy szükséges a hit és a keresztség (Mk 16,16; Jn 3,5), s ezzel éppen azt hangsúlyozta, hogy az Egyház is szükséges, hiszen a keresztségen mint ajtón át az Egyházba lépünk be. Nem üdvözülhetnek tehát azok, akik nem akarnak belépni az Egyházba, vagy nem akarnak megmaradni benne" (Egyház 14).

Az ezekben a szavakban kifejezett igény megdöbbent. Ma mindenütt tapasztalható a szabadság hangoztatása a hit dolgaiban, megvan a vallások és világnézetek sokfélesége, amelyek az igazság bizonyos magvait és értékeit hordozzák, azért az Egyház magatartása kihívásnak látszik, pedig ez az igény belülről meg van alapozva. Természetesen azt az emberek viszonyára való alkalmazással kell értelmezni.

Az igény értelmezését ott kell kezdeni, hogy Krisztusnak és a megváltásnak a misztériuma az Egyházban folytatódik, hiszen az Egyház Krisztus szentsége, hatékony jele. Nem állíthatná magáról, hogy szükséges az üdvösségre, ha csak úgy értelmezné magát, mint vallási intézmény, mint erkölcsi mozgalom vagy az emberek javát szolgáló szociális berendezkedés. Mint egyszerű vallási társaság vagy szociális közösség, besorolható volna a többi vallási vagy erkölcsi mozgalom közé, de nem léphetne fel úgy, mint ami szükséges az embernek az üdvösségre. Az ilyen igényt nem lehetne megalapozni azzal, hogy bizonyos igazságok birtokában van, vagy határozott eredményeket és erkölcsi erőket tud felmutatni. Ha az Egyház ilyen eredményeket, igazságokat vagy erőket képviselne és azokat kapcsolatba hozná

Jézus Krisztussal, az ilyen külső kapcsolat nem lenne elegendő annak a megalapozására, hogy az Egyház szükséges az embernek az üdvösségéhez. Jézus ügyéhez, szándékához, programjához sok keresztény közösség keres kapcsolatot. Sőt ilyesmi még a nemkeresztény közösségeknél és világnézeteknél is felmutatható. De ezek nem lépnek fel azzal az igénnyel, hogy szükségesek az emberek üdvösségéhez.

b. A megokolás Krisztusban van

Ilyen igényt csak a Katolikus Egyház támaszt, és jogosan teszi, sőt belső kötelességből, amely a Krisztussal való kapcsolatból folyik; közelebbről: Krisztusnak és a Szentléleknek az Egyházban való jelenlétéből. Ami általában érvényes Krisztusról, hogy ő az egyetlen közvetítő Isten és ember között (1Tim 2,5), és hogy nem adatott más név az ég alatt, amelyben üdvözülnünk kellene (ApCsel 4,12), az éppúgy érvényes az Egyházban, mint szentségben jelenlévő Krisztusról is. Mivel ő a közvetítését szentségi módon az Egyházban folytatja, azért az Egyház az egyetlen „valódi" eszköze az üdvösségnek, s az embereknek ahhoz kell igazodniuk.

Természetesen ez a meggyőződés csak akkor lehetséges, ha világos, hogy Krisztus a megváltás művét egyedül az Egyházra bízta. Eziránt azonban nincs kétség abban a hitben, amely a Szentírásra támaszkodik. Különösképpen a házasságról (Ef 5,22–33) és az Egyházról, mint Krisztus testéről szóló képek (Róm 12,5; 1Kor 10,17; 12,12–27; Ef 1,22) jelzik, hogy Krisztus egyszeri és maradandó módon átadta magát az Egyháznak, s ezért az Egyház az ő életének különleges közvetítője marad. Ennek az életnek a közvetítése annyira a Krisztusból és a hívőkből álló egyházi közösséghez van kötve, hogy a negyedik evangélium ezt mondhatja: „Ahogy a szőlővessző nem hozhat termést, ha nem marad a szőlőtőn, úgy ti sem, ha nem maradtok bennem" (Jn 15,4). Abban az üdvrendben, amelyet Isten kötelezővé tett, az üdvösség csak Krisztuson keresztül árad az emberekre. Ő viszont az Egyházban mint teljes-szentségben él tovább.

Ezért az emberek rá vannak utalva erre a szentségre, ha üdvözülni akarnak. Nemcsak külső parancsból folyik ez a szükségszerűség, hanem a dolog természetéből. Ha az ember csak Krisztus által juthat az Atyához (Jn 14,6) és Krisztus csak az Egyházon keresztül fejti ki hatását, akkor az ember csak az Egyházon keresztül érheti el üdvösségét (M. Schmaus).

Ezt az alapelvet nemcsak az apostoli Egyház érezte kötelezőnek a misszió megvalósításában, amikor az isteni Mester szava szerint járt el: „Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözül, aki nem hisz, elkárhozik" (Mk 16,16). Az alapelvet igazolta a korai keresztény teológia is, amely a már korán jelentkező hitetlenség és az Egyháztól való elszakadás láttán határozottan emlegette az Egyháznak ezt a magas igényét. Pl. a karthágói püspök, Ciprián († 258) így nyilatkozik: „Ahhoz, hogy valakinek Isten legyen az atyja, el kell fogadni az Egyházat anyjának" (Ep 74,9). Még határozottabb ez a megállapítása: „Az Egyházon kívül nincs üdvösség" (Ep 73,21). Ezt a kijelentést a vallási közömbösség korában kihívásnak tekintik, pedig ma is megvan az igazi jelentése, amit természetesen ki kell fejteni és a félremagyarázás ellen biztosítani.

A negatív formába öntött kijelentést: az Egyházon kívül nincs üdvösség (*extra ecclesiam nulla salus*) elsősorban abból a történeti helyzetből kiindulva kell magyarázni, amely szakadással, hittagadással és hitvesztéssel fenyegetett. A kijelentés a hit tudatos és bűnös elvetésétől, az Egyház által felajánlott üdvösség tudatos visszautasításától akar óvni, és arra figyelmeztet, hogy az ilyen viselkedéssel az örök üdvösséget veszélyeztetik. De nem akarták azokra az emberekre vonatkoztatni, akik nem is ismerik az Egyházat és nem hibásak abban, hogy az Egyházon kívül élnek. Őrájuk is érvényes Isten egyetemes üdvözítő akarata (1Tim 2,4). Ez az egyetemes akarat nem egyszerű szándék vagy gondolat Istenben, hanem olyan akarat, amely az üdvösséget meg is valósítja mindenkiben, aki nem utasítja vissza.

Idők folyamán a katolikus köztudatban is egyre jobban elterjedt a felfogás, hogy az emberek az Egyházhoz való tartozás nélkül is elérhetik az üdvösségüket. A múlt században IX. Piusz pápa – kitartva amellett, hogy az Egyház az üdvösség egyetlen bárkája – így nyilatkozott: „Éppen úgy biztosra kell vennünk, hogy Isten szemében nem bűnös az Egyházba való be nem lépés miatt az, aki egyáltalán nem ismeri az igaz vallást" (*Singulari quadam*, DS 2865). Az I. Vatikáni Zsinaton kidolgozták az Egyházról szóló tanítást, s abban van egy mondat, amely még tovább megy: „A tévedésben lévő emberek nem felelősek Isten szemében azért, hogy az Egyházon kívül vannak, hiszen ő mindenkit üdvözíteni akar és mindenkinek megadja kegyelmét, aki erejéhez mérten a jóra törekszik, és így elérheti a megigazu-

lást és az örök életet". A II. Vatikáni Zsinat szintén pozitív módon kifejezte az Egyház meggyőződését: „Aki hibáján kívül nem ismeri Krisztus evangéliumát és Egyházát, de őszinte szívvel keresi Istent és a kegyelem segítségével felismeri a lelkiismeret szavában Isten akaratát, s azt követni akarja, az üdvözülhet" (Egyház 16). Az Egyház tehát nem kételkedik a nemkeresztények üdvösségében és azokéban, akik formailag nem tartoznak hozzá.

2. Az Egyházon kívül állók üdvössége

a. Az Egyház utáni vágy

A hívőknek tehát két igazságot kell elfogadni, vagyis azt, hogy az Egyház az Istentől alapított és az embereknek felajánlott egyetlen üdvözítő szentség Jézus Krisztusban, és, hogy az üdvösség lehetősége megmarad azok számára is, akik nem tartoznak az Egyházhoz. Azt lehetne gondolni, hogy a két igazság kizárja egymást, de a hívő számára nincs ilyen ellentmondás. Azt viszont ki kell fejteni, hogy a két igazság bensőleg hogyan függ össze. Az Egyházon kívül állók üdvösségét úgy kell értelmezni, hogy az Egyháznak, mint az üdvösség egyetlen eszközének a jelentőségét ne szűkítsük le, és ne vegyük el azt a jellegét, hogy az Egyház az egyetlen hivatalos eszköze az üdvösségnek.

A hívő gondolkodásnak is időre volt szüksége, amíg ennek a két igazságnak az összeegyeztetése valahogy sikerült. Már a IV. században Szent Ambrus kifejezte a gondolatot, hogy a hitújoncok, akik meghalnak a keresztség felvétele előtt, üdvözülhetnek, amennyiben megvan bennük a keresztségnek, mint az Egyházba való belépésnek a vágya, és amennyiben bűnbánatot tartanak (*De morte Valentiniani* 51). Ezt a gondolatot később kiszélesítették és alkalmazták a nem-hitújoncokra is. Ma már annyira benne van az Egyház hitbeli tudatában, hogy minden igazi keresztény tudja: a vágykeresztség és a bűnbánat által elérheti az üdvösséget az is, aki formálisan nem tagja az Egyháznak. Itt a hangsúly a *vágyon* (*votum*) van, amely a keresztségre, illetve az Egyházra irányul, s amelyben benne van a hitnek és a szeretetnek valamilyen foka. Természetesen ezt lélektanilag nem mondhatjuk kifejezett akarati aktusnak olyanoknál, akik nem is tudnak az Egyházról, s erről nem tehetnek, így nem is fejezhetik ki utána való vágyukat. Ha kifejezett vágyról beszélnénk, az azt jelentené, hogy az ilyen

emberek nem juthatnak el az üdvösségre. Ezért megalapozott az a vélemény, amely állítja, hogy az Egyház utáni vágynak nem kell közvetlenül és kifejezetten a látható Egyházra irányulnia, hiszen ez legtöbbször lehetetlen. Elég, ha az ilyen emberek magukban hordozzák a készséget, hogy hajlandók felhasználni azt az eszközt az üdvösségre, amit Isten eléjük tár, s így az üdvösség kérdésében elvileg alávetik magukat az Istentől felállított rendnek. Ez a vágy benne lehet abban az egyszerű és mégis értékes készségben, hogy hajlandók Isten akaratát megtenni.

b. A vágy teljesedése: az Egyház által, nem az Egyházban

Ahol megvan a vágy az Egyház, mint misztikus test után olyanoknál, akik annak nem tagjai, azok esetében üdvösségük felől nem lehet kételkedni. Az Egyháznak mint teljes-szentségnek a jelentőségét ez nem szűkíti le. Hiszen ezek az emberek, bár a kegyelmet és az üdvösséget nem az Egyházban kapják, de *nem az Egyház nélkül*. A vágyban ugyanis már – néha tudatosan is – vonatkozásba kerülnek az Egyházzal, úton vannak feléje anélkül, hogy az utat maguktól végig tudnák járni, vagyis „ők sem az Egyház nélkül érik el az üdvösséget" (M. Schmaus).

Annak a kapcsolatnak a módjáról, amely fennáll az Egyház és azok között, akik nem tagjai az Egyháznak, sok teológiai magyarázat született – olykor nehéz magyarázat is. Közös bennük az, hogy az Egyházhoz való tartozás megenged fokozatokat. A II. Vatikáni Zsinat is így tanított: „Azok is különféle módon az Egyházra irányulnak, akik még nem ismerték meg az evangéliumot" (Egyház 16). Tehát ezek is az Egyházzal fennálló valamilyen kapcsolatból kapják a kegyelmet, a hozzá való kötődés alapján.

Így az Egyházat mint a Jézus Krisztustól alapított egyetlen és hatékony jelet kell tekintenünk. Mindenütt, ahol az üdvösség valósul, az Krisztus által történik, aki állandóan működik Egyházában. Ezért a világban minden üdvösség az Egyházon keresztül valósul meg.

Az Egyháznak, mint Jézus Krisztus átfogó szentségének egyetemes kegyelmi közvetítésébe vetett hit tehát nem hagy kétséget aziránt, hogy az Egyházon kívül állók üdvözülhetnek, és ez az Egyház jelentőségét is új megvilágításba hozza. Ugyanakkor ez a hit nem ad okot az elbizakodásra, amely az Egyházhoz való tartozásból folyna. Az Egyházhoz, mint szentséghez való teljes tartozás azonban különleges

kegyelmet és segítséget nyújt a kereszténynek, amit nem kapnak meg azok, akik nem tagok. De a különleges kegyelemmel különleges feladatok járnak. Egy olyan világban, amelyben az Egyház újra szemmel láthatólag a „maroknyi nyáj" képét mutatja, ahol a „kevesek" szembenállnak a „sokkal", ott az Egyház tagjainak nagyobb a kötelességük, hogy képviseljék a kívülállókat és közvetítők legyenek számukra. Amennyiben az Egyház tagjai az alap-szentség külső jeléhez tartoznak, és általános papi működésük alapján állandóan ki is fejezik ezt a jelszerűséget, annyiban hozzájárulnak a kegyelem kiáradásához, ami elvileg minden ember javát szolgálja. Így állandó kihívás számunkra az a titok, hogy „sokak üdve függ attól a közreműködéstől, amelyet a pásztorok és a hívek... Krisztussal, a Megváltóval együtt végeznek" (XII. Piusz, *Mystici corporis* enc.).

Fordították: Gál Ferenc
Erdő Péter

FOLIA THEOLOGICA

Commentarium Facultatis Theologicae Universitatis Catholicae a Petro Pázmány nuncupatae
A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának folyóirata

Megjelenik évente.
Tudományos tanulmányokat közül neves külföldi és hazai szerzőktől, kizárólag nagy nyugati nyelveken (angol, francia, német, olasz, spanyol), a Hittudományi Kar keretében művelt szakterületekről. A tanulmányok után minden kötetben könyvismertetések és hírek találhatók a Fakultás életből

Szerkesztő: Erdő Péter

Megrendelhető:
Márton Áron Kiadó
H-1035 Budapest, Kórház u. 37.
Tel.: (36-1) 168-9527, Fax: (36-1) 168-9869
Előfizetési díj: külföldről: 16 USD/év. Magyarországról: 400 Ft/év.
Kapható: a Kiadónál,
valamint a Magiszter könyvesboltban.

Eddigi számainkban: PASKAI László bíboros előszava, valamint Winfried AYMANS, BAÁN István, BEKE Margit, Jean BEYER S.J., BODA László, Roman CHOLIJ, Charles DUGGANG, ERDŐ Péter, FILA Béla, S.E.R. Peter HENRICI S.J., Jakob IBOUNIG, KOCSIS Imre, KRÁNITZ Mihály, Ernst PUCHER, SÁNTA János, Leo SCHEFFCZYK, Hugo SCHWENDENWEIN, SOMLYÓI TÓTH Tibor, SZABÓ Ferenc S.J., SZABÓ Tamás, TARNAY Pál Brunó OSB., S.E.R. TERNYÁK Csaba, TÖRÖK József, Francisco Javier URRUTIA S.J., VANYÓ László, Günter VIRT tanulmányai.

Tudományos teológia hazánkban.

MEGJELENT

a

„BEVEZETÉS A KATOLIKUS EGYHÁZ KATEKIZMUSÁBA"
az ECCLESIA Kiadónál
(1053 Bp. Ferenciek tere 4–8.)

Joseph RATZINGER bíboros és
Christoph SCHÖNBORN püspök
tanulmányai betekintést nyújtanak a katekizmus elkészítésének előtörténetébe, a kényes vagy különleges mérlegelést kívánó kérdések körüli viták-ba.

Keresse ezt az értékes munkát az

ECCLESIÁBAN

személyesen vagy póstán. A levélben érkezett rendeléseket postafordultával elégítjük ki.

A CSALÁDOK LELKI GONDOZÁSA

Az olasz Püspöki Konferencia ajánlása,
ford. Domokos György,
(Studia Theologica Budapestinensia 11),
Márton Áron Kiadó, Bp. 1994.

A *Család Éve* lehetőséget nyújt a családról szóló keresztény tanítás bővebb kifejtésére; gyakorlatias, lelkipásztori célzatú átgondolására. Ezért tartotta fontosnak a Magyar Katolikus Püspöki Kar, hogy az Olasz Püspöki Konferencia által kiadott *ajánlás* (direktórium) magyar változata még ebben az évben megjelenjen. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karán a Lelkipásztorkodás és Liturgika tanszéken, Dr. Csanád Béla pápai prelátus, nyilvános rendes tanár irányításával készült el a hazai viszonyokra alkalmazott magyar nyelvű fordítás. Remélhetőleg a családpasztoráció felelős vezetői és tevékeny munkatársaik e könyvet forgatva hasznos szempontokkal gazdagodnak, és tevékenységük révén a hazai családi lelkipásztorkodás új lendületet vesz, sőt még gazdagabbá válik.

(Dr. Dankó László Kalocsa-kecskeméti érsek előszavából).

A kötet tartalma: I. A házasság és a család evangéliuma. II. Szeretetre meghíva. III. A jegyesség: kegyelmi időszak. IV. A házasság megünneplése. V. A házaspár és a család lelki növekedését segítő lelkipásztori munka. VI. A család küldetése az Egyházban és a társadalomban. VII. A nehéz vagy rendezetlen helyzetű családok pasztorációja. – Szövegek az elmélkedéshez és az imához.

Kapható és megrendelhető:
Márton Áron kiadó
1035 Budapest, Kórház u. 37.
Tel.: (1) 168-9527; Fax: (1) 168-9869

ANDRÉ FROSSARD

II. JÁNOS PÁL ARCKÉPE

Szent István Társulat

1978. október 16-án délután a Szixtuszi-kápolna kéményéből fölemelkedő fehér füst új pápa megválasztását hirdette. Mintha ágyú füstje szállt volna a kék ég felé: a konklávé szakított az olasz pápák hagyományával, és a vasfüggönyön túlra ment Péter-utódot keresni. A megválasztott, Karol Wojtyla, Krakkó érseke ötvennyolc éves volt.

André Frossard kevéssel ezután, mérhetetlen csodálkozására, meghívást kapott II. János Pál pápától: készítsenek együtt egy könyvet (ami a Szentatya ellen elkövetett merénylet után napvilágot látott). A hatalmas sikerű „Ne féljetek!" magyarul is megjelent, a Szent István Társulat kiadásában. Azóta André Frossard további római tartózkodásai alkalmával újabb kérdéseket tehetett föl illusztris beszélgetőtársának. A pápa számos válasza található meg e könyvben, amely nem életrajz (azokból van bőségesen), sem nem kronológia, hanem igazi portré, arckép. Sok-sok vonásból összeállva hitelesíti azt, amit Szolzsenyicin így mondott: ez a pápa Isten ajándéka.

Jean Guitton

Grichka Bogdanov *Igor Bogdanov*

ISTEN ÉS A TUDOMÁNY

Fordította: Török József
Szent István Társulat

Miért van inkább valami, mint semmi? Miért jelent meg a világmindenség? Honnan? Miként jelent meg az élet? A véletlen vagy a szükségszerűség áll mögötte? Mi a valóság? Milyen kapcsolat van az öntudat és az anyag között? Ezekre a kérdésekre keresi a választ Jean Guitton francia katolikus filozófus, két fiatal természettudós, a Bodganov-fivérek segítségével. A filozófia és természettudomány képviselőinek párbeszéde nem marad meg a puszta kérdésfeltevésnél, hanem új utat javasol: a metareializmus felé. A tudomány szigora mellett a személyes hangvétel teszi élménnyé e könyvet, melynek megjelenése esemény az európai szellemi életben.

Jean Guitton, a néhai VI. Pál pápa barátja, a Francia Akadémia tagja, Bergson tanítványa, korunk keresztény filozófusainak egyik legkiválóbb képviselője. Igor és Grichka Bogdanov az asztrofizika és az elméleti fizika doktorai, Roland Barthes tanítványai.

Mindszenty emlékezete

szerkesztette:
Török József

Tartalom:

Körmendi József:
Mindszenty József veszprémi püspöki tevékenysége
Erdő Péter:
Mindszenty és prímási tisztsége
Adriányi Gábor:
Mindszenty nagy egyházfő kortársai: Beran, Stepinac, Wyszynski és Slipyj bíborosok
Lipthay Endre:
A Mindszenty-per az osztrák sajtó tükrében
Bozsóky Pál Gerő:
Mindszenty bíboros az 1956-os forradalom idején
Adriányi Gábor:
Miért és hogyan hagyta el Mindszenty József a budapesti amerikai nagykövetséget?
Török József:
Mindszenty József bíboros és a Vatikán keleti politikája
Bozsóky Pál Gerő:
Mindszenty József, bíboros-érsek, a külföldi magyarok lelkipásztora
Bozsóky Pál Gerő:
Gyorsfénykép Mindszenty József bíboros-érsek hazatéréséről
Mészáros István:
Marxista történészek Mindszenty-képe 1948–1992 között
Lipthay Endre:
Mindszenty-kronológia

Megrendelhető és kapható:
Ecclesia
1053 Budapest, Ferenciek tere 4–8.

Ha még nem
fizette volna elő,
akkor most fizesse elő a

Communio
nemzetközi katolikus
folyóiratot
az alábbi címen:

Communio Alapítvány
1053 Budapest, V.,
Papnövelde u. 7.

Egy évre 320 Ft.

COMMUNIO
nemzetközi katolikus folyóirat idegennyelvű változatai:

Angol (Am): *International Catholic Review Communio* (P.O. Box 4468 Washington, D.C. 20017, (202) 526-0251, FAX 202-526-1934).

Arab: *Al-Liqâ': Communio, Revue chrétienne internationale* (rue Mgr. Mobarak Achrafieh, Beyrouth, Liban – 7, rue Coëtlogon, 75006 Paris) – Michel Hayek (dir.)

Brazil: *Revista internacional catolica de cultura Communio* (Rua Benjamin Constant 23 – 5°a, 202401 Rio de Janeiro RJ, Brasil) – Estevao T. Bettencourt, (secr.).

Chilei: *Revista Catolica Internacional Communio para América Latina* (Casilla 976, Santiago-Chile) – Fernando Moreno (dir.).

Flamand–holland: *Communio, Internationaal Katholiek Tijdschrift* (Burgemeesterstraat 59, Leuven; Heijendahllaan 82, 6464 EP Kerkrade, S. Van Calster, (dir.) J. Ambaum (dir.).

Francia: *Revue catholique internationale Communio* (28, rue d'Auteuil, F–75016 Paris) – Rémi Brague (dir.).

Horvát: *Svesci Communio* (Kršćanska Sadašnjost, KR 41001 Zagreb, Marulićev trg 14.) Tomislav J. Šagi-Bunić (dir.).

Lengyel: *Miedzynarodowy Przeglad Teologiczny Communio* (Pallottinum, al. Przybyszewskiego 30, PL 60959 Poznan) – Lucjan Balter (dir.).

Német: *Internationale Katholische Zeitschrift Communio* (Friesenstrasse 50, 5000 Köln 1) – Maximilian Grenier (dir.).

Olasz: *Revista Internazionale di Teologia e Cultura Communio* (Via Aurelio Saffi 19, 20123 Milano) – Elio Guerriero (dir.).

Portugál: *Revista Internacional Católica Communio* (Biblioteca Universitaria João Paulo II, Palma de Cima, P–1600 Lisboa) – Henrique de Noronha Galváo (dir.).

Spanyol: *Communio, Revista Catolica Internacional* (Ediciones Encuentro Cedaceros 3, 2°, 28014 Madrid) – Juan-Maria Laboa (dir.).

Szlovén: *Communio Kristjanova obzorja* (Zrinjskega 13, SL 61000 Ljubljana.)

1996. Nagyboldogasszony

IV. évf. 2. szám

Tartalomjegyzék

Peter HENRICI
Az Egyház fiatalsága 3

Margarete LÉNA
Kelj fel és járj! 9

Andreas PUTTMANN
A fiatalok értékítéletei 19

Thomas BINETTO
Ifjúsági világtalálkozók 33

Ron AUSTIN
Hollywood és az ifjúság 38

Leo SCHEFFCZYK
Az Egyház mint Jézus Krisztust jelképező teljes szentség 42